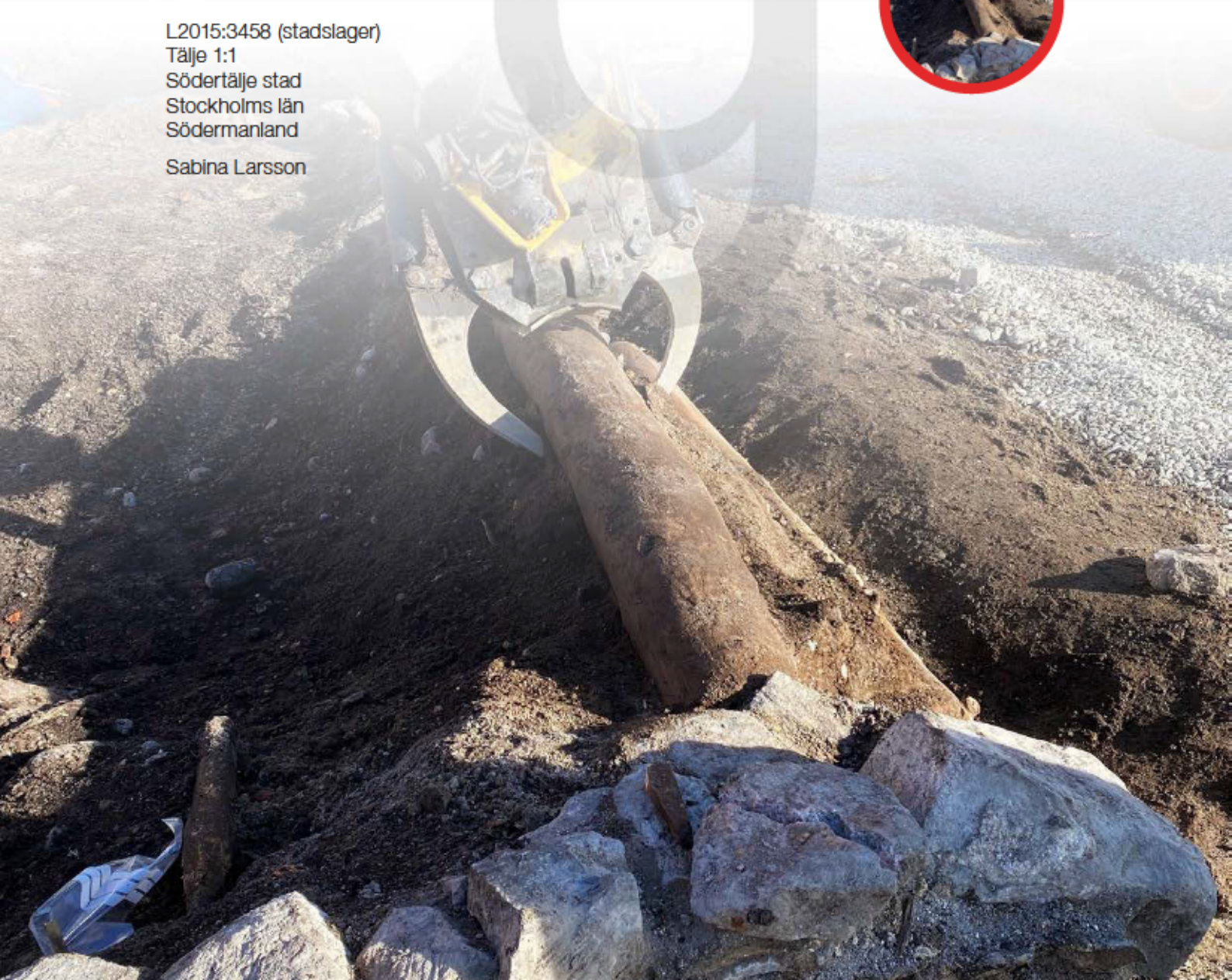

En sjöbod och delar av den gamla kajen vid Maren i Södertälje

L2015:3458 (stadslager)
Tälje 1:1
Södertälje stad
Stockholms län
Södermanland
Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Sverige med
Stockholms län markerat i rött.*

© 2025 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2025:27
Lst dnr 431-31975-2023

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Jhonny Therus
Grafisk form	Sabina Larsson
Omslagsfoto	Grävmaskinen lyfter stockar i kajen.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2025:27

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

En sjöbod och delar av den gamla kajen vid Maren i Södertälje

L2015:3458 (stadslager)

Tälje 1:1

Södertälje stad

Stockholms län

Södermanland

Sabina Larsson

Lst dnr 431-31975-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	8
Bakgrund och kulturmiljö	8
Saltsjötorget, Maren och Strömsleden	8
Tidigare arkeologiska undersökningar	14
Marinarkeologiska undersökningar	14
Syfte, frågeställningar och målgrupper	14
Metod och genomförande	15
Fyndhantering	15
Analyser	16
Resultat	19
Kajanläggning	19
Datering	22
Sjöboden	24
Äldre sjöbotten	26
Fyndmaterialet	28
Tolkning	30
Spår av garvning?	30
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	30
Referenser	31
Tekniska och administrativa uppgifter	33
Bilagor	34
<i>Bilaga 1. Schaktbeskrivning</i>	34
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	34
<i>Bilaga 3. Fyndtabell</i>	37
<i>Bilaga 4. Dendrokronologisk datering</i>	40
<i>Bilaga 5. Arkeobotanisk analys</i>	43
<i>Bilaga 6. Konserveringsrapport</i>	45

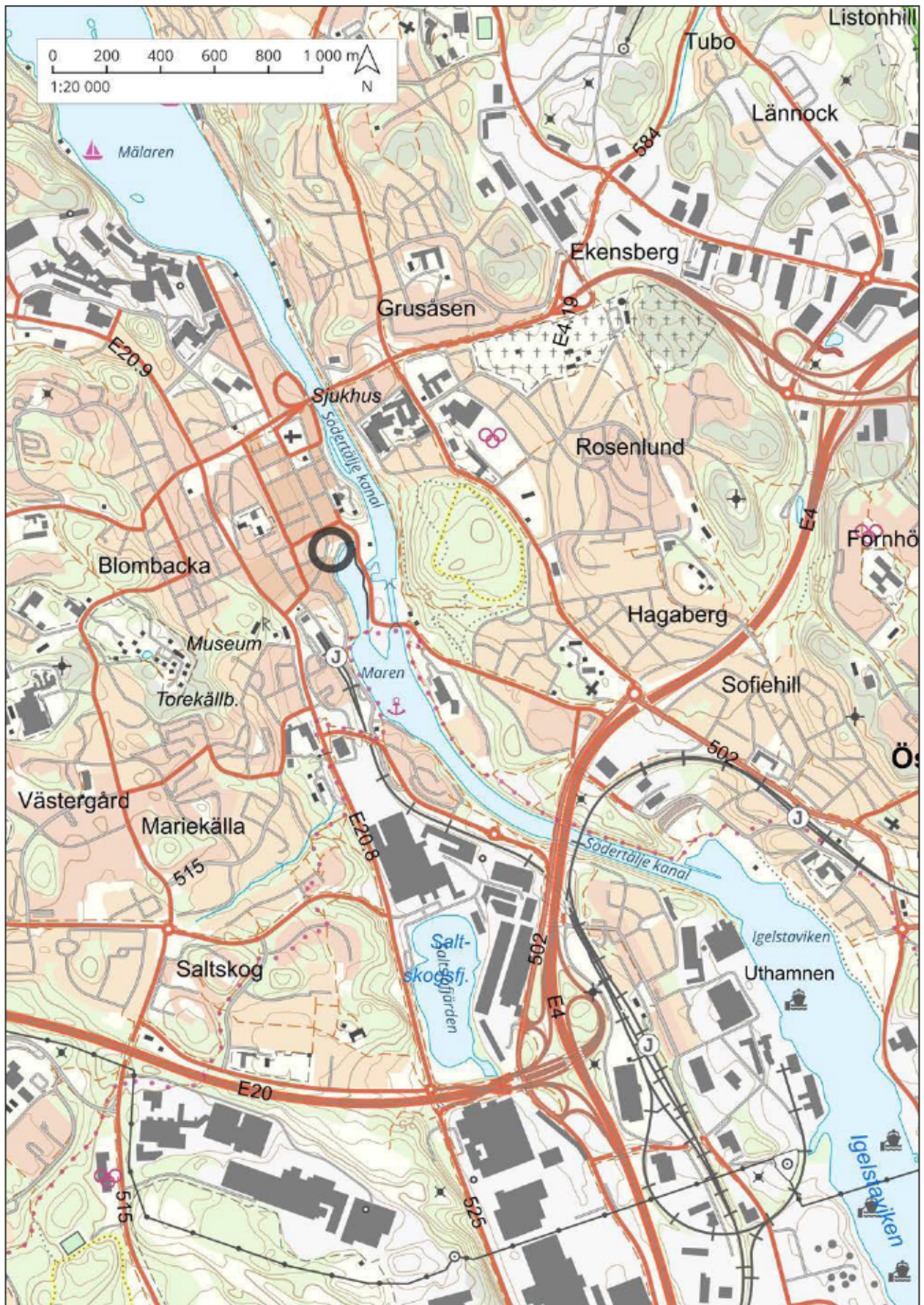

SAMMANFATTNING

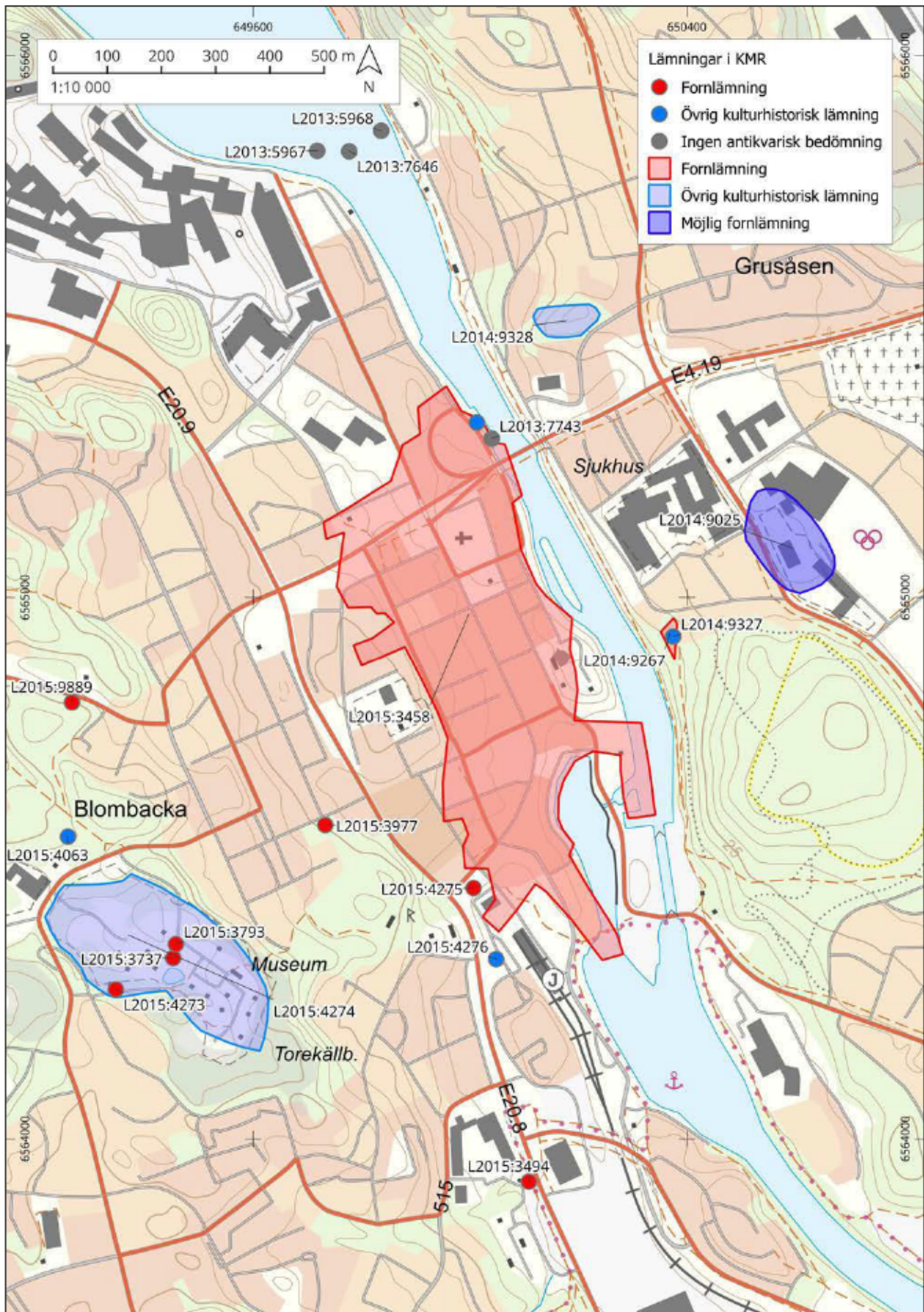
I samband med upprustningar av Marenplan i Södertälje stad har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. En 68 kvadratmeter stor yta vid hamnen undersöktes, belägen inom Södertäljes stadslager (L2015:3458). Lämningarna som påträffades utgjordes av en kajanläggning med rustbädd och fyllning, samt en mindre del av en husgrund. Byggnadens läge invid vattenbrynet i hamnen gör att den tolkas som en sjöbod. Utifrån fyndmaterial och dendrokronologisk datering av stockarna i rustbädden dateras kajen till tidigt 1800-tal och uppfördes troligen i samband med invigningen av den första kanalen, år 1819. Sjöboden var anlagd på en äldre utfyllning och var fortfarande i bruk när kajen byggdes. En mycket liten del av syllen, ett brädgolv och ett bjälklag var bevarade.

När huset och kajkonstruktionen undersökts och tagits bort återstod en äldre nivå av sjöbotten. Det övre skiktet var fyndförande, där påträffades skärvor av fajans och rödgods, glasflaskor, tegel och djurben, såväl som stora mängder träflis, kvistar, pinnar och musselskal. Bland föremålen fanns bland annat skärvor av en fajanstallrik från Rörstrand, tillverkad under andra halvan av 1700-talet.

Figur 1, föregående sida. Översiktskarta med undersökningsområdet markerat med svart cirkel. Skala 1:50 000.

Figur 2. Karta över Södertälje med platsen för undersökningen markerad med svart ring. Skala 1:20 000.

Figur 3. Karta som visar registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret, samt undersökningens läge (svart ring) i förhållande till stadslagret. Skala 1:10 000.

INLEDNING

I samband med upprustning av Marenplan i Södertälje har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Undersökningsområdet berörde en cirka 250 kvadratmeter stor yta på Marenplan där en fontän skulle installeras. Ytan ingår i Södertäljes stadslager, L2015:3458. Arbetet utfördes under tidig vår år 2025. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Stockholms län och Södertälje kommun bekostade uppdraget.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Södertälje (ursprungligen bara *Tälje*) har sedan forntiden utgjort en viktig knutpunkt för kommunikationslederna i Södermanland. Staden är belägen vid det sund som en gång förband Östersjön med Mälaren, en av de två huvudsakliga farlederna in mot Stockholm, såväl som städerna i det inre av Mälardalen. Södertäljes historia är tätt sammanknuten med farleden, där den ständiga tillströmningen av resenärer medfört behov av mat, husrum och andra tjänster som invånarna försörjt sig på.

Handeln och transporten av varor genom Södertälje fick ett rejält uppsving under Hertig Karl, som efter Gustav Vasas död år 1560 kom att styra över staden. I samband med att Norrtälje grundades år 1622 byter Tälje namn till Södertälje. År 1630 drabbas staden av en större brand som ödelägger många av tomerna. Det blir startskottet för en period av nedgång som kom att vara i över 100 år. År 1636 utfärdas ett förbud mot utländsk seglats till och från Södertälje, då kronan ville styra om utrikeshandeln till Stockholm. Det innebar en kraftig reduktion av inkomster till staden, i en tid då nöden var stor efter den stora branden. År 1650 bryter ytterligare en förödande brand ut och den här gången förstörs många av stadens offentliga byggnader. Vid 1700-talets början slår pesten till och antalet invånare krymper till 196. År 1719 anfölls och brändes staden av ryssarna.

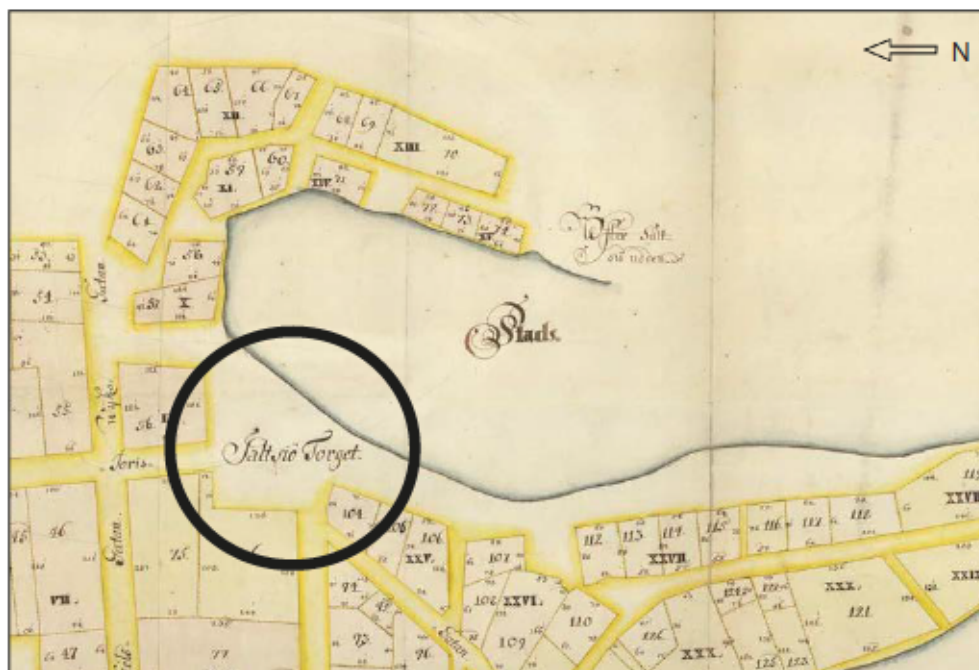
Efter en lång och mödosam återhämtning får staden ett uppsving under 1800-talet. Först invigs Södertälje kanal år 1819, följt av Västra stambanan år 1860. Under andra halvan av 1800-talet blir Södertälje en populär badort och flera hotell öppnas i staden för att husera badgästerna (Ramström & Strengbom 2016; Larsson 2022 och där angiven litteratur).

Saltsjötorget, Maren och Strömsleden

Torget och hamnområdet som idag heter Marenplan har tidigare gått under namnet Saltsjötorget. Redan på den äldsta kartan över Södertälje, från år 1648 (LMS akt A102-1:1), finns torget utritat. På nästkommande karta från år 1700 (LMS Akt A102-1:3) är namnet Saltsjötorget utskrivet.

Figur 4. 1648 års karta över Södertälje. Saltsjötorget, idag Marenplan, markerat med svart ring. LMS akt A102-1:1.

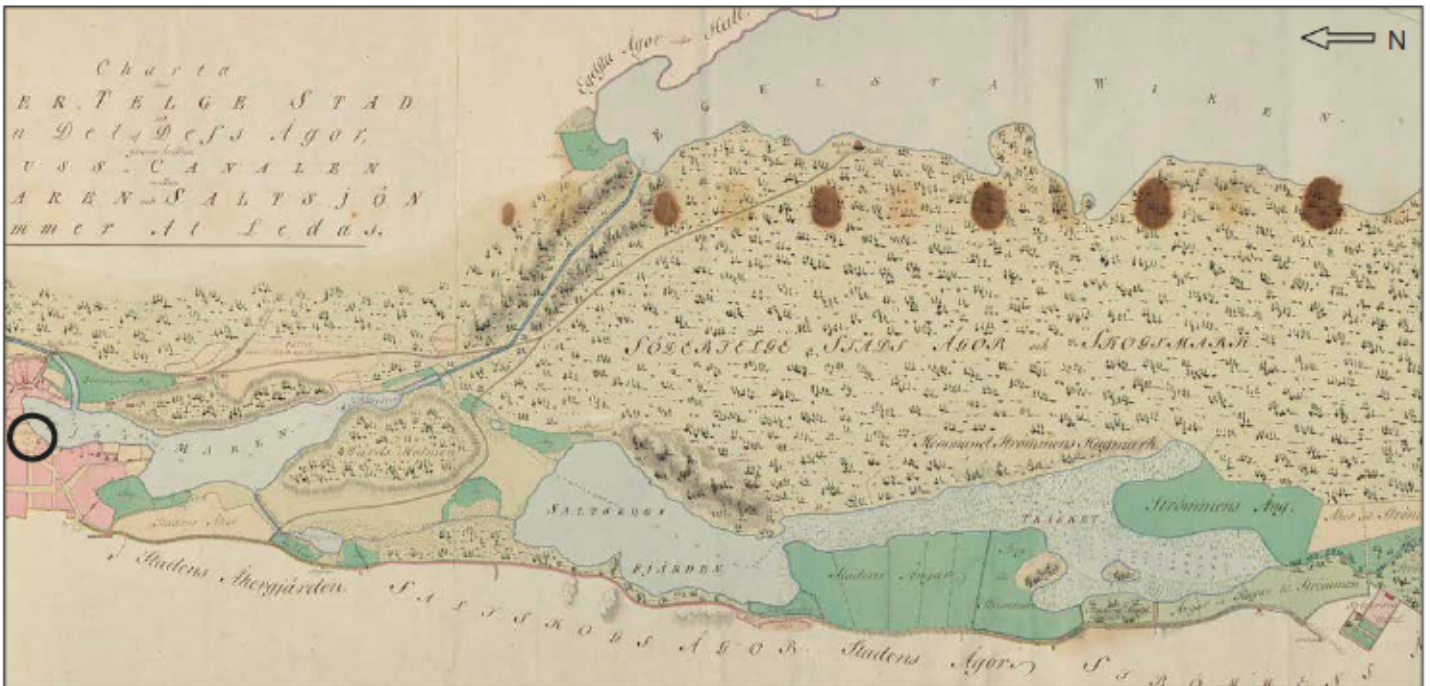

Figur 5. Utsnitt ur 1700 års karta över Södertälje. LMS akt A102-1:3.

Viken vid torget kallas Saltsjön (det vill säga Östersjön), därefter Stadsviken och i senare kartor för Maren. Inledningsvis är viken en del av Östersjön och fullt farbar hela vägen in till staden, men i takt med att farleden grundas upp blir viken allt smalare. Tillslut snörps Stadsviken av helt från havet och blir en mindre insjö: Maren. Detta kom att få stora konsekvenser för handeln genom Södertälje. Farleden genom staden är på 1600-talet redan uppgrundad, vilket innebär att varor måste lastas om och transporteras landvägen mellan Saltsjöhamnen i söder och Mälarhamnen i norr (Bergquist 1968:1074). När förbindelsen mellan Stadsviken och Östersjön blir alltmer oduglig flyttas den södra stadshamnen ut till omlastningsplatsen Viken, vid Igelstaviken. År 1618 uppfördes där tre varubodar och en nattstuga för hamnarbetarna (Olofsson 1968a:264f). Sjöfarten, med lossning, lastning och transport av gods och folk genom staden sysselsatte en stor mängd människor under 1600-talet. I 1609 års mantalslängd framgår att ungefär en fjärdedel, 31 av 119, borgare i staden är åkare (Olofsson 1968a:215).

Från Östersjön fanns alltså två farleder in mot staden, en västlig och en östlig. Den östliga gick via Igelstaviken och hamnen vid Viken, vidare landvägen genom Igelstatullen och in till stadsområdet. Den västliga, Strömsleden, var betydligt längre och gick via Strömsviken, genom Strömsgraven, Träsket, Saltskogsfjärden, Tullstuguputten, Engelbrektsgraven och tillslut Maren, se figur 6. Idag finns en liten del av Strömsgraven bevarad under järnvägsbron vid station Södertälje syd.

Hur farbar Strömsleden egentligen har varit verkar oklart. Eftersom handeln omlades till Viken får man förmoda att större fartyg inte kunde ta sig fram. Däremot verkar enklare båtar, såsom stadsbornas fiskebåtar, kunnat använda leden. Farbarheten kan också ha påverkats av vattennivåerna och därmed kunnat användas vid perioder av högvatten, exempelvis under vårens snösmältning. Leden behövde dock rensas och underhållas kontinuerligt

Figur 6. Utsnitt ur planeringskarta över Södertälje kanal. Här syns delar av den västra leden in till staden, som idag helt är överbyggd av industri. Saltstjörtoget är markerat med svart ring. Carolina Rediviva.

för att förbli öppen. Flera insatser gjordes under 1500- och 1600-talen. Efter pesten och rysshärjningarna i början av 1700-talet uteblev underhållet och farleden tilläts förfalla. Vid 1700-talets mitt återupptogs diskussionen kring att öppna upp Strömsleden, för att leda sjöfarten närmare staden. Från om-lastningshamnen vid Viken (ungefär Södertälje hamn/Östertälje idag) var det cirka en halvmil till Mälarhamnen, vilket var en mödosam transport. År 1750 gjordes dock den första insatsen inför en upprepning av farleden. Vid arbeten i Strömsgraven hittades två pålrader av nästan helt förruttnat trä, troligen rester från 1661 års kanalgrävning (Rollof 1961:45ff).

Vid det stora kanalprojektet 1806–1819 väljer man att dra kanalen mellan Maren och Igelstaviken. Efter invigningen återstod en del arbeten i Maren, bland annat byggdes en kaj vid Saltstjörtoget (Bring & Lawski 1924:93). På 1860-talet var kajen i behov av upprustning och samtidigt som hamnskoningen renoverades gjordes en del utfyllningar i Marens norra del. Arbetet utfördes som en del i en större insats för att råda bot på den höga arbetslösheten i staden (Olofsson 1968b:660). Under 1880-talet fortsatte upprustningen av kajen vid Maren och hamnen muddrades ner till 12 fots djup för att större fartyg skulle kunna lägga till. Vid kajen låg tullhus, packhus och nederlagsmagasin. Upprustningen av kajen innebar att staden fick rätt att höja hamnavgiften för ankommande fartyg (Olofsson 1968b:667).

Figur 7. Ångbåtshamnen och Saltsjötorget. I bakgrunden skymtar Flickskolan och gymnastiksalen på Orionkullen. Huset med tornet, till höger i bild, revs i samband med kanalbreddningen 1916–1924. De två husen med glasverandor ut mot hamnen är idag rivna. På platsen byggs i skrivande stund ett hotell, tidigare låg det så kallade McDonaldshuset här. Bilden är tagen före år 1907 och tillhör Torekällbergets museisamlingar.

Figur 8. Saltsjötorget och hamnen. Huset mitt i bild är Castorhuset. Fotot är taget under 1930-talet och tillhör Torekällbergets museisamlingar. Fotograf är troligtvis Carl Sunnergårdh.

Figur 9. Kajen vid Maren år 1944. Fotograf Fritz Petterson, Torekällbergets museisamlingar.

Figur 10. Om- och tillbyggnad av kajen, maj 1909. Fotograf Bernhard Lundgren, Torekällbergets museisamlingar. Bilden är beskuren.

Tidigare arkeologiska undersökningar

Relativt få arkeologiska insatser har gjorts kring Marenplan. År 2011 utfördes en förundersökning i kvarteret Lyran, som under 1600-talet låg vid Marens strand, på andra sidan viken från det nu aktuella undersökningsområdet. Idag utgör kvarteret parkeringsplats. Här påträffades bebyggelselämningar i form av syllar, ett spismursröse, en kullerstensbeläggning, lager och sopgro-par. Lämningarna och fyndmaterialet daterades till första halvan av 1600-talet fram till 1800-talet (Carlsson 2011:17ff).

Längs Järnagatan, mellan Marenplan och (nuvarande) Saltsjötorget, påträffades tretton hus- och källargrunder vid en schaktningsövervakning år 2016. Grunderna daterades till 1600-, 1700- och 1800-tal (Winter 2016).

I Medeltidsstaden (Broberg 1979) finns få redovisade arkeologiska observationer i den här delen av staden. I kvarteret Castor (där Castorhuset ligger) finns en notering om att rester av en båt påträffats cirka 2,5 meter under markytan. Båten var åtta meter lång och sammanfogad med träpinnar. Båten har inte fått någon säker datering (Ramström & Strengbom 2016:28).

En schaktningsövervakning i samband med nedläggning av VA och el berörde en del av Marenplan och Strandgatan (Ohlsson 2024). Schaktet grävdes ner till 0,7–1,7 meters djup men berörde endast grusig sand med varierande sammansättning och fyllnadsmassor.

MARINARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

Inför ombyggnationen av kajen utfördes år 2023 en marinarkeologisk undersökning av sjöbotten vid Marens inre del. Med hjälp av en undervattensrobot, ROV, eftersöktes botten men inga konstruktioner påträffades. Fyra borrhälsar togs upp längs kajen, borrhälsade ned till cirka 1–1,8 meters djup. Proverna visade på varviga sediment med mörkare organiska lager och sandlinser. I de undre lagren fanns även en del träflis, där trä från två av borrhälsarna ¹⁴C-daterades. Prov 1 från 0,9 meters djup daterades till 1500–1600-tal medan prov 2 från 1,6 meters djup hade ett bredare intervall, 1600–1900-tal. Att det yngre provet kom från ett mycket djupare liggande sedimentskikt tolkades som att man kastat ut äldre massor från kajkanten (Palm, Rönnby & Lundgren 2023:8).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med undersökning var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen (L2015:3458). Målgrupper är Länsstyrelsen och Södertälje kommun.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Uppdraget utfördes under tidig vår år 2025. De inledande schaktningsarbetena, det vill säga att ta bort asfalt/torgbeläggning och bärlager, gjordes efter samråd men utan arkeologisk medverkan. När djupschaktningen för fontänen skulle göras hade exploatören sett till att uppdraget kunde utföras med mycket goda förutsättningar. Stora delar av Marenplan var nedschaktad och bärlager och utfyllnader av sand blottade. Eftersom nivån på hela ytan sänkts blev det i praktiken inte ett så djupt schakt, vilket förenklade undersökningen. Eftersom inga andra arbeten pågick vid den här delen av Marenplan kunde schaktningen helt styras efter de arkeologiska behoven. Lämningarna som påträffades i schaktet kunde avgränsas och undersökas stratigrafiskt. Inledningsvis undersöktes kajanläggningen, därefter lämningarna efter sjöboden och till sist de utfyllnadslager som dessa var byggda på. Fyllningen i kajens rustbädd, samt utfyllnadslagren undersöktes genom handgrävning och maskin, där massorna schaktades bort i skikt om cirka 10 centimeter i taget. Mindre omfattande lager handgrävdes till 100%. Den äldsta nivån, sjöbottnen, schaktades ner till -0,06 m ö.h, enligt entreprenörens behov. I den norra delen av schaktet lämnades en mindre intakt yta, cirka 4,2×3,1 meter, där fyllningen i kajen inte grävts igenom. Denna yta är schaktad ned till +0,75 m ö.h.

Lämningarna som framkom kunde delvis avgränsas i plan. Kajkonstruktionen var relativt begränsad inom schaktet, men fortsätter sannolikt norrut. Stockarna i den östra längan plockades bort vid undersökningen, däremot kvarligger ytor av träflisfyllningen, en sten och en stående påle, se figur 21. Hela den bevarade delen av husgrunden undersöktes och togs bort. Under konstruktionerna framkom en äldre sjöbotten, som i det övre skiktet var fyndförande. Detta lager grävdes inte igenom och fortsätter utanför schaktet i samtliga väderstreck. Efter avslutad arkeologisk insats täcktes schaktbotten och de kvarliggande lämningarna med markduk.

Påträffade anläggningar, lager och konstruktioner undersöktes, dokumenterades skriftligt, fotograferades och mättes in. Skriftlig dokumentation gjordes på blanketter anpassade för stadsarkeologi, fotografering gjordes med kamera och drönare. Inmätning gjordes med RTK-GPS i koordinatsystemet SWEREF99TM. Höjdmått på lager och konstruktioner togs kontinuerligt, såväl som på schaktbotten och i den del av schaktet där lämningar kvarligger.

Fyndhantering

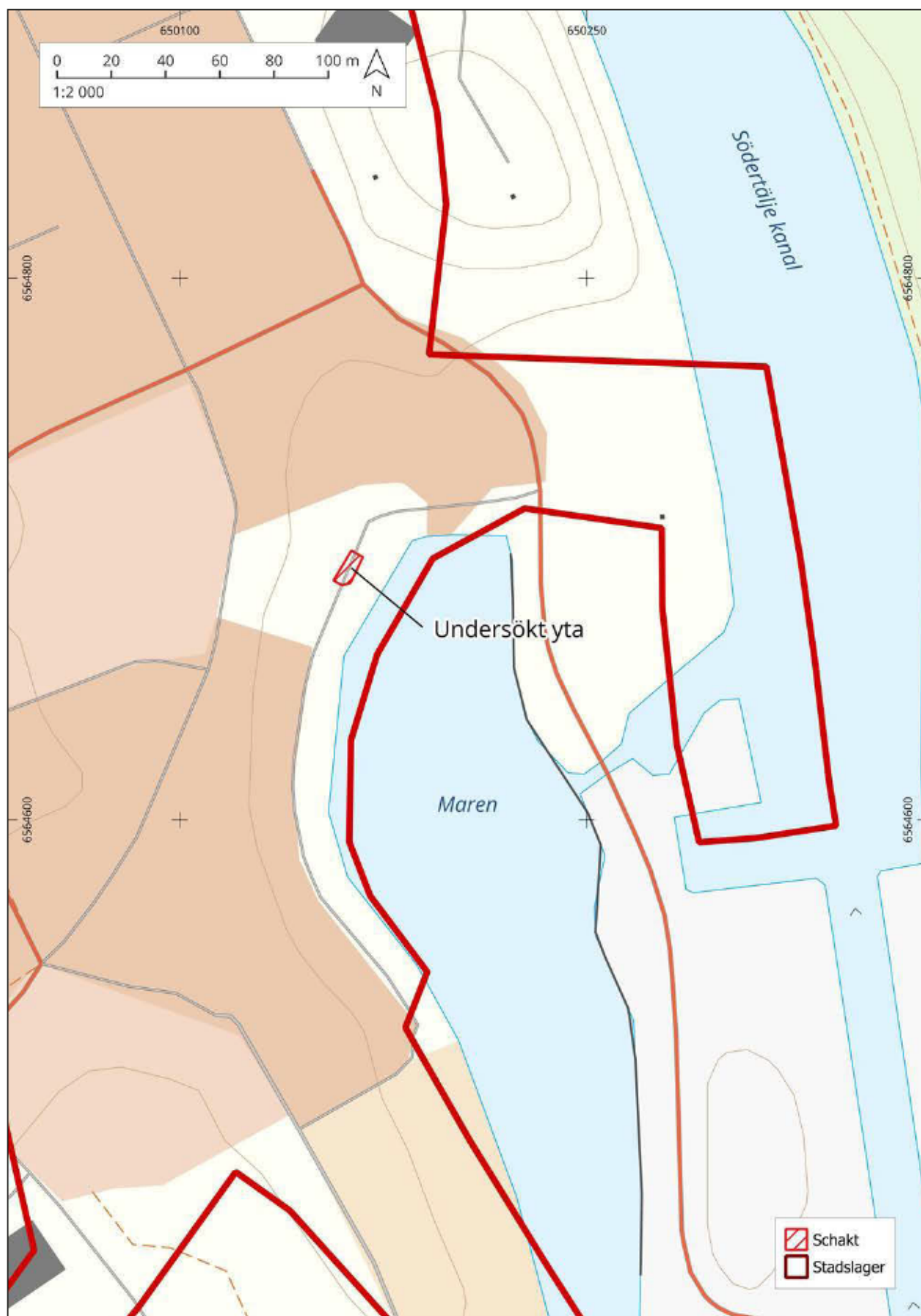
Ett större antal föremål påträffades vid undersökningen. Fyndinsamling har gjorts vid handgrävning och handplock vid maskinschaktning. Fynd har mätts in och kopplats till respektive kontext. Fynd som påträffats i lager har förts till respektive lagerkontext. De föremål som samlats in och sparats är påträffade på den gamla sjöbottnen, eller i det som varit strandkant, och tolkas som

utkastade sopor, såväl som fynd som påträffats i lager under golvet i sjöboden. Från äldre utfyllnadslager har identifierbara föremål sparats. Föremål som kan kategoriseras som massmaterial, däribland tegelkross, mindre oidentifierbara skärvor av glas och keramik, järnklumpar, spik, obearbetade djurben och horn, trä, näver, ostron- och musselskal, har inte samlats in. Förekomsten notades däremot i den skriftliga dokumentationen.

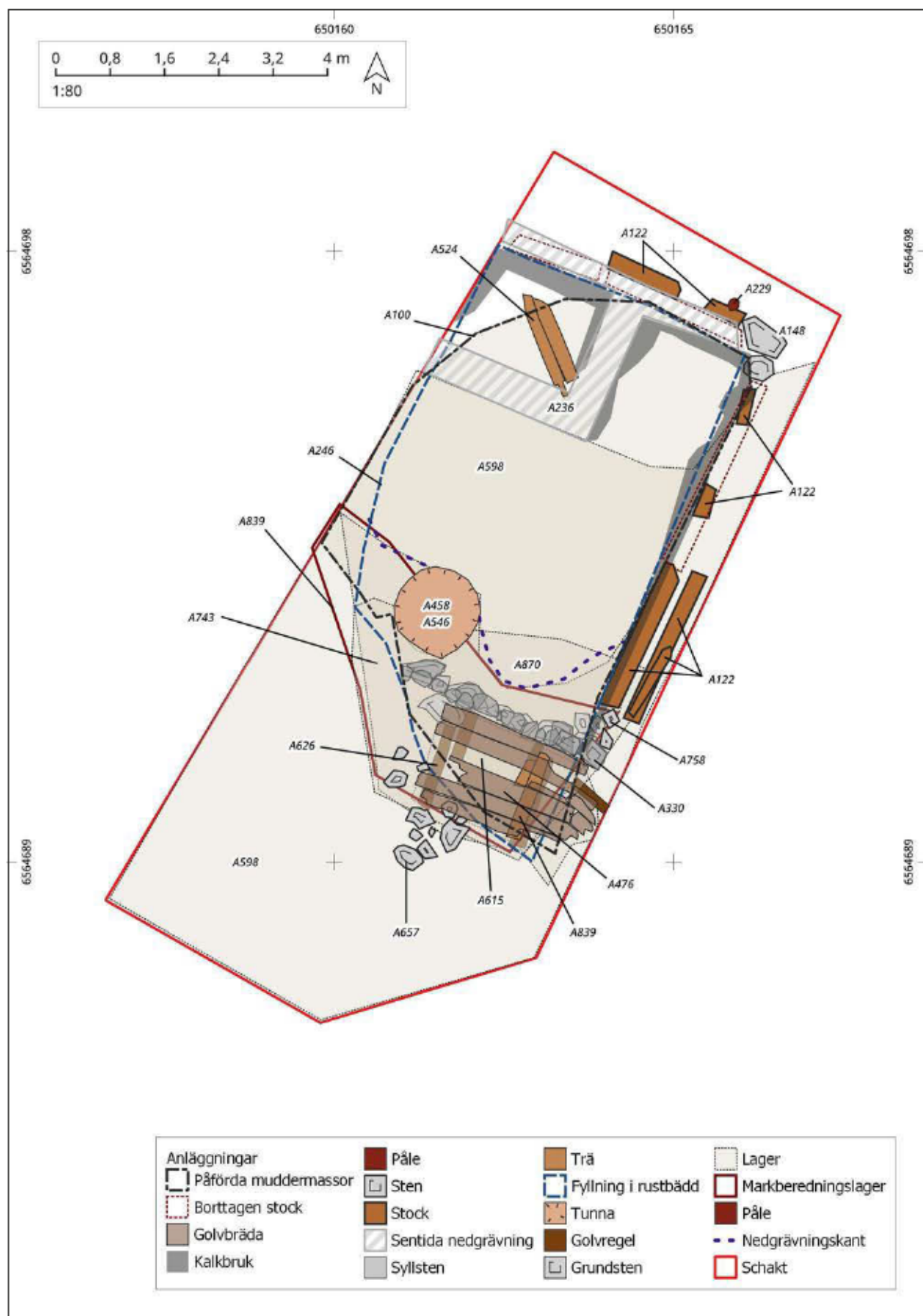
Majoriteten av fynden som påträffades har tagits upp i fyndlistan (se bilaga 3), dokumenterats, fotograferats och därefter gallrats. Framför allt rör det fynden från lager med osäker kontext och därför bedömdes inte någon djupare fyndanalys vara nödvändig. Ett representativt urval av fotografier finns publicerade i rapporten, resterande bilder förvaras i Arkeologgruppens digitala arkiv.

Analys

I samband med uppdraget har två analyser utförts. Det rör sig om en arkeobotanisk analys av ett prov från en tunna, samt dendrokronologisk datering av stockar i kajskoningen. Provet från tunnan analyserades i syfte att utröna om det fanns spår av garvning. Vid undersökningen påträffades fibrer i tunnan men det gick inte i fält att avgöra om det var träfibrer eller hår. Analysen utfördes av Stefan Gustafsson på Arkeologikonsult AB. Den dendrokronologiska dateringen syftade till att ge en datering till byggnationen av kajen och utfördes av Bengt Israels, Bisysslor.

Figur 11. Schaktplan. Skala 1:2 000.

Figur 12. Påträffade anläggningar vid undersökningen. Skala 1:80.

RESULTAT

Schaktet var ungefär 13 × 5,5 meter stort (NO-SV) och grävdes ner till cirka 2,2 meter under markytan. Bottenmåttet i schaktet var -0,06 m ö.h., det vill säga 6 centimeter under havsnivån, vilket resulterade i en snabb vattenuppträngning vid schaktningen. Lämningar påträffades på cirka 1,1–1,4 meter under gatunivå (0,77–1,17 m ö.h.). Höjdskillnaden beror främst på sluttningen ner mot vattnet.

Längs västra schaktkanten och in i södra delen av schaktet fanns en större nedgrävning, såväl som ett äldre ledningsschakt, vilka helt kapat lämningarna. Åt öster, mot vattnet, var det också söndergrävt. Åt norr fortsätter däremot lämningarna. Det äldsta lagret (A598), som tolkas som en äldre sjöbotten, fortsätter också utanför schaktet i samtliga väderstreck. Schaktet grävdes inte ner till steril nivå.

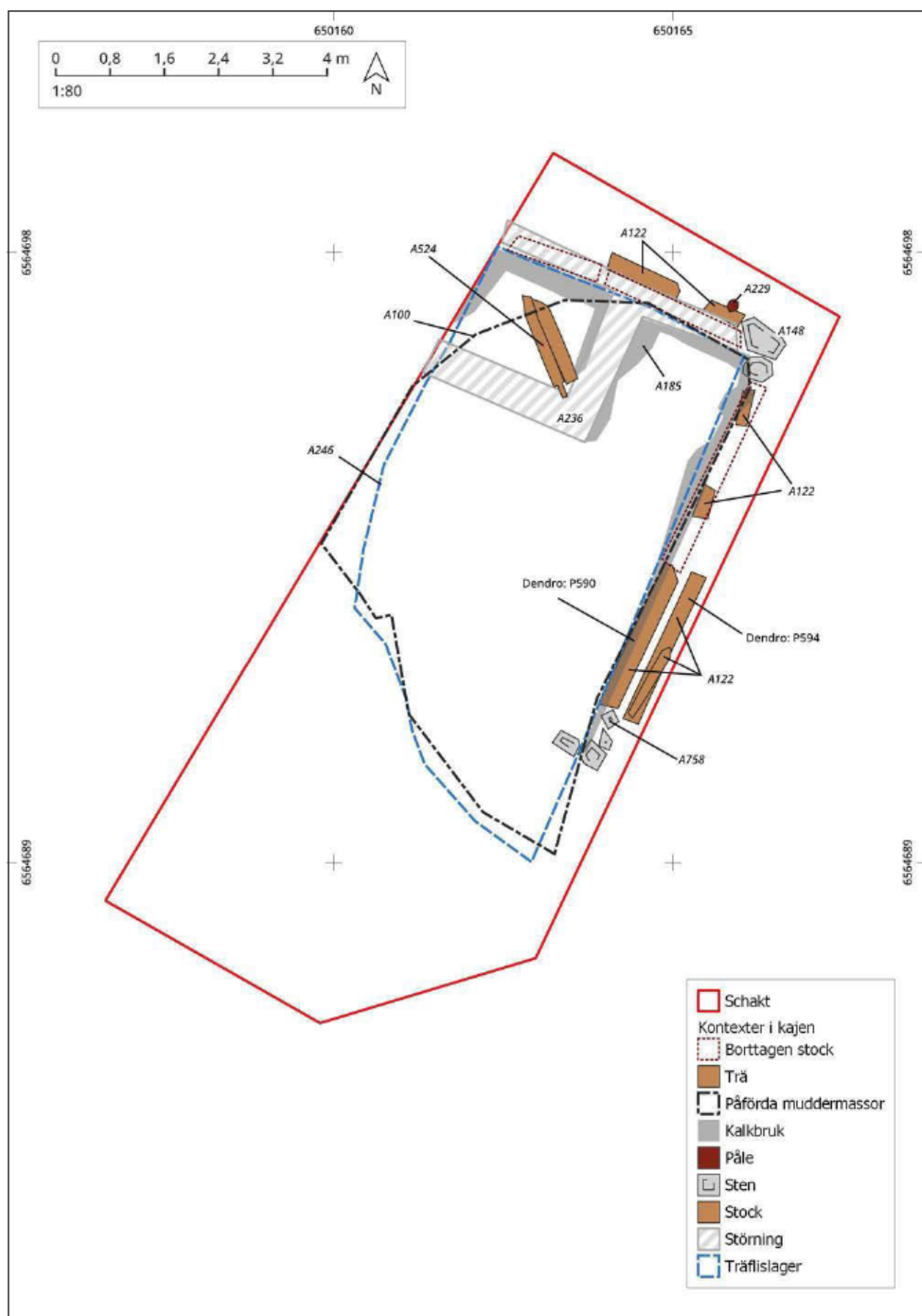
Lämningarna i schaktet täcktes av ett påfört skikt av gråbeige finsand (A100). Vid grävning i sanden luktade de dygt och tolkas därför som återanvända mudermassor. I lagret påträffades äldre föremål, bland annat ett fat av kinesiskt porslin (F3), ben till trebensgrytor (F4, F7) och ett bryne (F2).

Kajanläggning

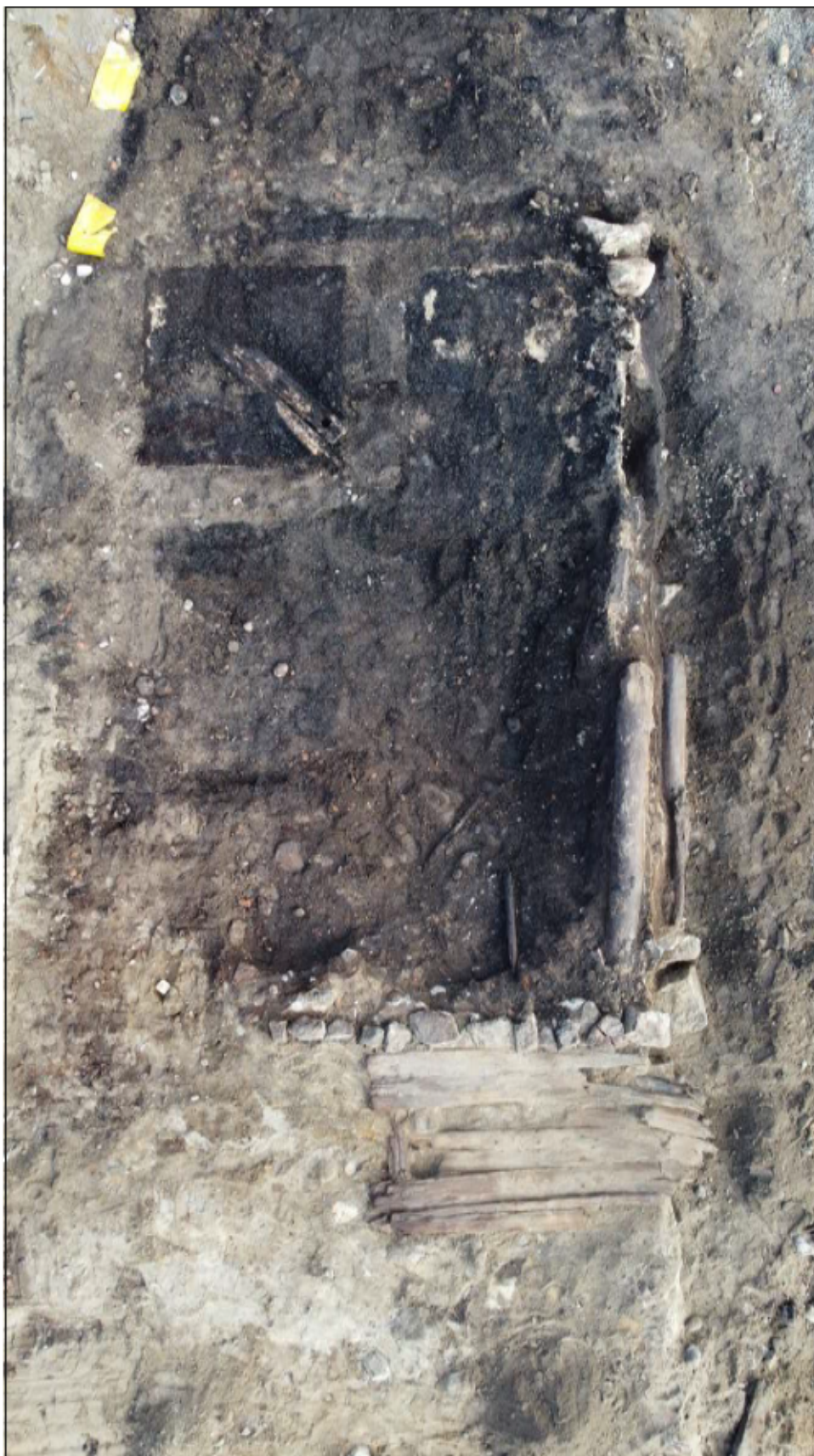
Den yngsta anläggningen som påträffades var en kajskoning, med rustbädd av stockar, sten och minst en stående påle, samt en fyllning av träflis och tätningar med kalkbruk. Den undersökta delen av kajen var 6,2 × 4,4 meter stor, varav en minst 4,4 × 2,7 meter stor yta i den norra delen kvarligger. Resterande del är undersökt och borttagen. Kajskoningen är inte avgränsad åt norr.

Lämningarna från kajen var väl bevarade men fragmentariska, vilket beror på sentida ingrepp och lagningar, där stockar plockats bort och ersatts. Grundstommen var en rustbädd av sågade stockar (A122), med en diameter på 22–26 centimeter, i minst två skift. Flera av stockarna hade avlägsnats från kajen men syntes som avtryck eller hålrum i fyllningen. Hos de kvarliggande stockarna fanns inga spår av timring eller någon annan typ av anordning för att hålla ihop konstruktionen. I nordöstra hörnet låg stockarna upp mot två större stenar (A148). Längs norra sidan fanns däremot en stående påle (A229) som möjligen hållit stockarna på plats. Eftersom det inte skulle grävas djupare här togs inte pålen fram. Stenarna A148 kvarligger också.

I rustbädden fanns en fyllning (A246) som nästan enbart bestod av träflis och bark, med inslag av näver, träbitar och mörkbrun silt. Fyllningen var upp till 1,2 meter tjock och den övre delen innehöll flera nivåer med trampytor, samt linser av sand och kalkbruk. Mot botten blev lagret väldigt homogent och bestod enbart av träflis och bark. Ett fåtal fragmenterade föremål fanns i lagrets övre skikt, bland annat flaskglas (F16), taktegel (F17) från Slagsta tegelbruk i Botkyrka, rödgods (F18, F20), kakelugnstegel (F19), fajans (F22) och porslin (F25).

Figur 13. Plan över de kontexter som ingick i kajskoningen. Skala 1:80.

Figur 14. Drönarfoto över den framrensade husgrunden och kajanläggningen efter att fyllningen av träflis grävts bort. Norr är åt övre vänstra hörnet.

Figur 15. Rasmus Ohlsson mäter in stenar i syllen. Foto från öster.

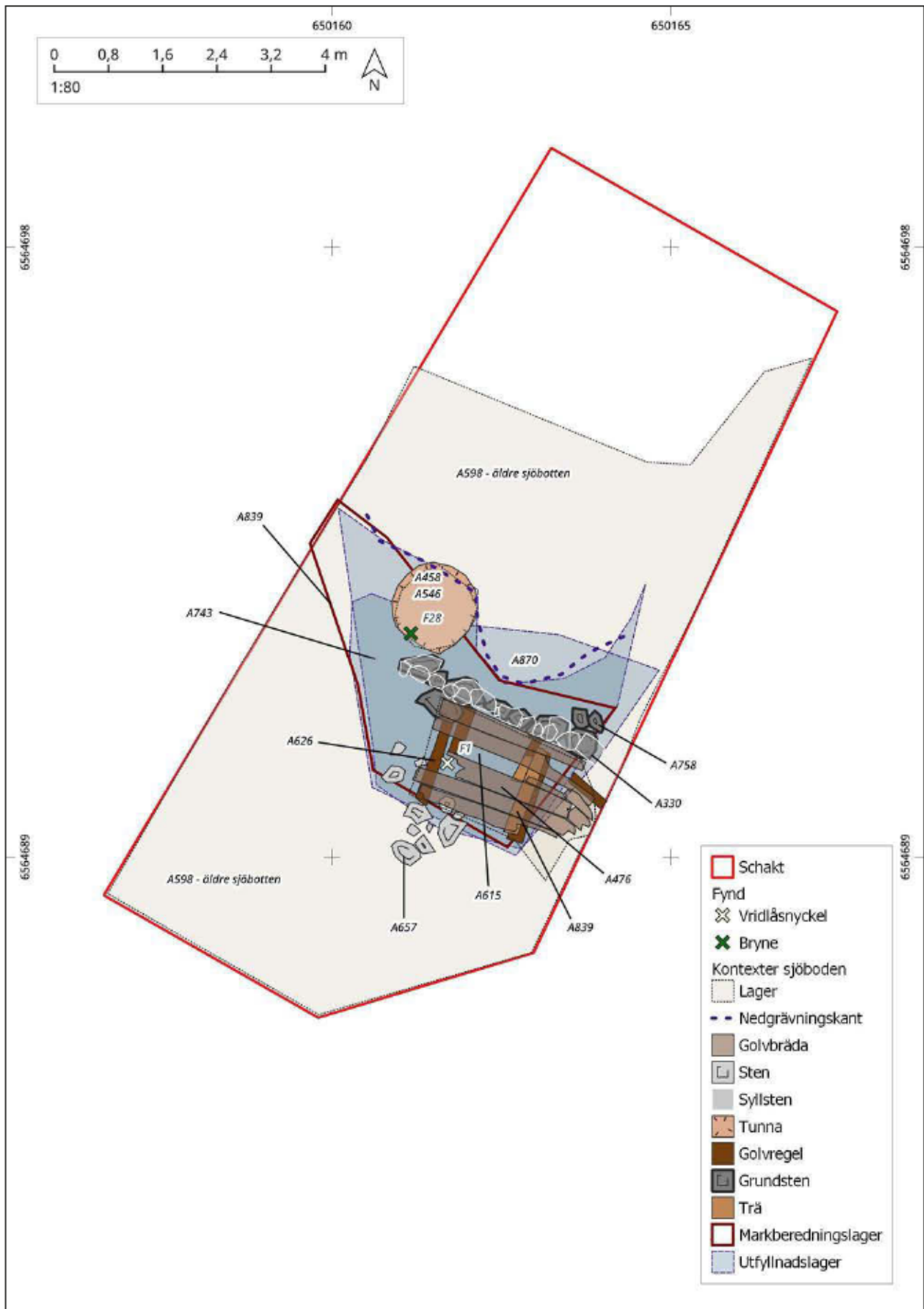
Trampytorna och linserna i fyllningen har uppkommit vid ombyggnationerna av kajen. Då har man tätat med kalkbruk (A185) mellan stockarna i rustbädden och i samband med detta har man grävt i träflisfyllningen och trampat runt kalk och sand.

Spår av ytterligare ombyggnader, troligen utförda under tidigt 1900-tal, i form av nedgrävningar var synliga i träfliset. Nedgrävningskanterna var skarpa, med raka hörn i nästan 90 graders vinkel. Fyllningen i nedgrävningen (A236) bestod av gråbrun siltig sand, blandat med träflis och recenta föremål. Möjligen är det spår av ombyggnationen år 1909, se figur 9, men kan också ha tillkommit senare.

Delar av kajkonstruktionen lämnades eftersom schaktet inte behövde djupgrävas i den norra delen, se figur 21. Här schaktades fyllningen av träflis ner till +0,75 m ö.h. Ytligt i träflisfyllningen (A246) påträffades två bearbetade plankor/bjälkar med sågade urtag (A524). De rensades inte fram i sin helhet och det är inte klarlagt om de ingår i någon typ av konstruktion, eller om de använts som fyllnadsmaterial. De täcktes över med träflis och påträffas på en höjd av +0,60 meter över havet.

DATERING

Från två av stockarna i öster sågades prover för dendrokronologisk datering (se bilaga 4). Prov 590, den övre stocken, hade 84 mätbara årsringar medan prov 594, den undre stocken, hade drygt 50 stycken, vilket egentligen är för få för en säker datering. Korrelationen mellan årsringarna i båda stockar var däremot så pass god att de bedöms ha fällts samtidigt. Båda stammarna är tallar och avverkades vintertid år 1784.

Figur 16. Plan över de kontexter som hör till sjöboden, samt äldre lager. Skala 1:80.

Sjöboden

Söder om kajen påträffades delar av en husgrund, med stensyll och brädgolv. Huset var anlagd på fyllnadsmassor (A863 och A870) och ett markberedningslager (A743). Den bevarade delen av husgrunden var cirka 3 × 1,8 meter stor och utgjordes en av syllstensrad (A330) mot kajen i norr, ett brädgolv (A476) med tillhörande bjälklag (A626) och trossbotten (A615).

Stenarna i syllen var 0,22 × 0,14 till 0,6 × 0,35 meter stora och lagda i två skift, där det undre skiftet bestod av större sten. Stenarna var en blandning av natursten och spräckt sten, en av dem hade även ett borrhål. Det övre skiftet var sammanfogade med ett smuligt, gult kalkbruk medan det undre skiftet saknade bruk. Syllen vilade i sin tur på en förstärkning av grundstenar (A758), som också använts som stödstenar för stockarna i kajen, se figur 15.

Plankorna (A476) i golvet var 0,23–0,3 meter breda och låg i öst-västlig riktning. Samtliga var avbrutna i öster vilket indikerar att byggnaden fortsatt ut mot vattnet. Plankorna var fästa i reglarna med spik, flera av dem hade även kvarsittande spikar på undersidan vilket indikerar att de återbrukats. Plankan närmast syllen var formsågad med passning mot stenarna. En intressant detalj var att springorna i golvet tätats med päls.

Golvbjälklaget (A626) utgjordes av en stock och tillsågade regler som hölls på plats i den lösa sanden med nedstuckna störar. Under reglarna, i etableringslagret A743, låg en kanthuggen stock (A839) som stött konstruktionen. Mellan reglarna fanns en fyllning (A615) av ljusbrun till gråbeige skiktad sand, innehållande förmultnat trä och päls. Spritt i fyllningen fanns spik, skärvor av fönsterglas samt krossade takpannor. En av pannorna var stämplad med "S S", det vill säga Slagsta tegelbruk.

Huset har uppförts på en mängd fyllnadsmassor (A863 och A870) och ett markberedningslager (A743). I markberedningslagret, nästan direkt under brädgolvet, påträffades en vridlåsnyckel (F1), se figur 20. Nyckeln var dold av sand men låg så pass ytligt att det är tänkbart att den gömts under plankorna i golvet. Fyllnadsmassorna fortsatte norrut, där en tydlig nedgrävningskant för kajen observerades.

Intill syllen A330, nedgrävd i fyllnadsmassorna, fanns botten av en större tunna (A458). Diametern uppmättes till 1,2 meter och hade ett bevarat tunnband. Fyllningen bestod dels av tunnans krossade stavar med huggna urtag, se figur 18 och 19, dels rikligt med kalkbruk och sand. Ett prov insamlades från tunnans botten, längs kanterna (PM486). Den arkeobotaniska analysen (se bilaga 5) visade att provet innehöll rikliga mängder päls och bark från tall, gran och vide/sälg, såväl som insektsrester och små bitar oförkolnat trä.

Figur 17. Drönbild över den bevarade delen av sjöboden. Norr åt det övre vänstra hörnet.

Figur 18. Tunnan A458 innan och efter tömning.

Figur 19. Avbrutna stavar från tunnan.

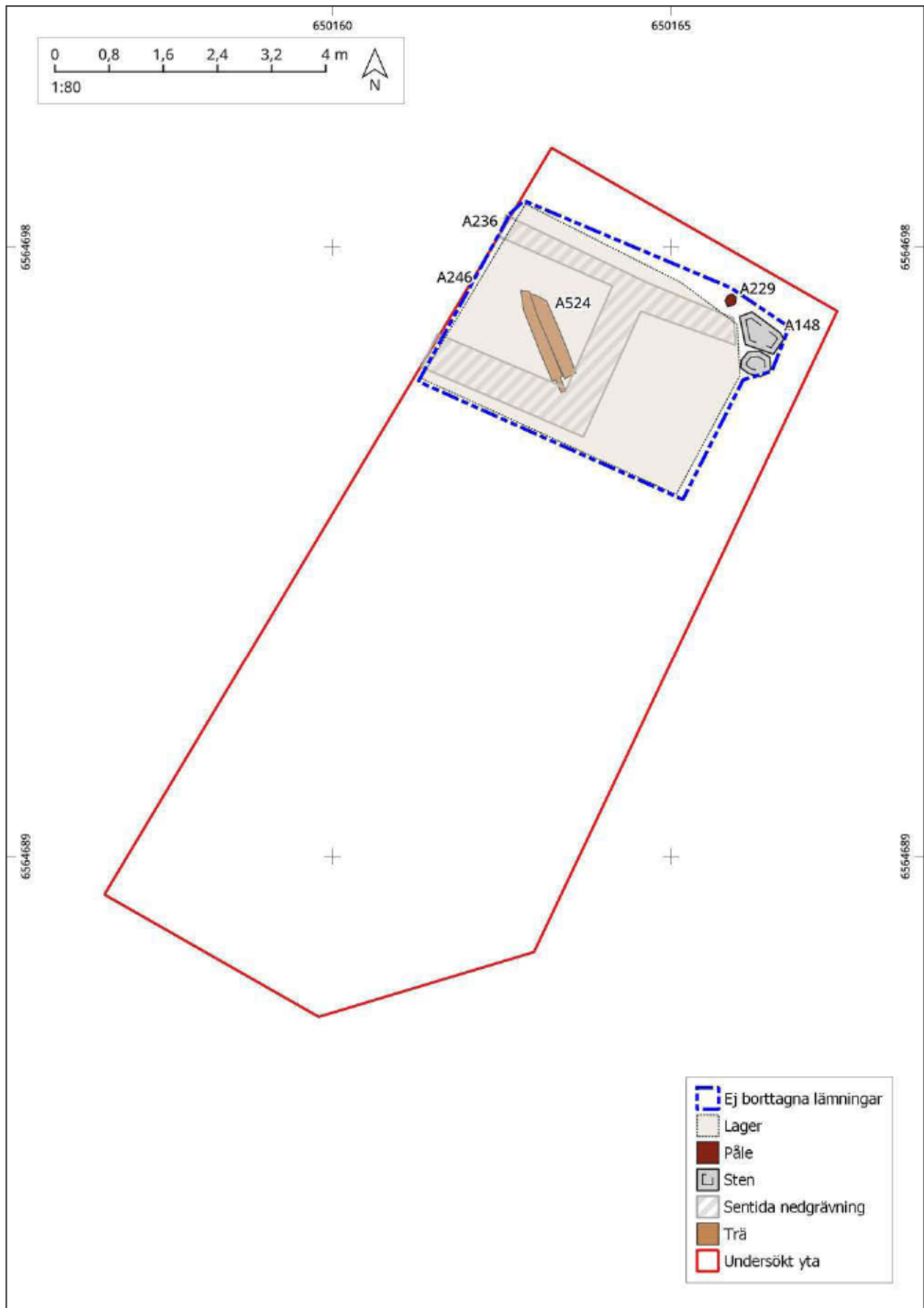

Figur 20. Vridlåsnnyckeln (F1) som hittades under golvet i sjöboden.

Äldre sjöbotten

Det äldsta skiktet som påträffades vid undersökningen var en äldre sjöbotten (A598). Lagret är delvis ett kulturlager men också ett lager av naturligt avsatta sediment och organiska material. Vid schaktningen påträffades hundratals skal från någon art av stormussla, såväl som pinnar, kvistar, barr, löv och andra halvt förmultnade växtdelar. Lagret grävdes aldrig igenom, men ner till ett sådant djup att inga mänskliga spår längre förekom. Lagret avgränsades heller inte i plan utan fortsätter utanför schaktet i samtliga riktningar. Toppmåttet på lagret var +0,521 m ö.h. och det schaktades ner till -0,06 m ö.h. Den låga nivån och närheten till Maren innebar en snabb vattenuppträngning i schaktet.

Toppen av lagret var sandigt, för att sedan övergå till en mörkbrun till grå silt. Det var även i det övre skiktet som fynd påträffades. Det rör sig om tappade och kastade föremål, säkerligen en del sopor som stadsborna gjort sig av med. Bland föremålen finns kärl av rödgods (F33, F39), delar av en trefotsgröta (F34), glasflaskor av olika storlekar (F37, F38 och F41), en fajanskruka (F36) samt en fajanstallrik från Rörstrand (F35). Tallriken, se figur 26, har en målad dekor i blått och föreställer en nejlika och fyra blomsterkvistar. Serien började tillverkas år 1747 och fortsatte in på 1790-talet (Nyström & Stenberg 2014:47). Alla skärvor utom en hade passning och det fanns spår av en tidigare lagning med svart limmassa i en av brottyterna.

Figur 21. Plan över de lämningar som kvarligger i schaktet, schaktade ner till +0,75 m ö.h. Skala 1:80.

Fyndmaterialet

En relativt stor mängd föremål påträffades vid undersökningen. Majoriteten av fynden gjordes i påförda, omrörda och flyttade lager och har därför gallrats, se *Metod och genomförande*. Fyndmaterialet har främst, med en viss försiktighet, använts för att datera de påträffade lämningarna. Generellt kan fynden knytas till första halvan av 1800-talet, men enstaka fynd går ner till 1700-talets andra hälft. Att de påträffas i omflyttade lager gör att det inte går att säkert avgöra om de följt med massorna, eller avsatts på plats. Bland fynden finns både hushållsföremål, såsom ben till trefotsgrytor och kärl av rödgods och fajans, personliga föremål såsom brynen och kritpipor, såväl som föremål kopplade till handel och tillverkning, såsom förvaringskärl av keramik och glas. Fyndmaterialet innehåller en stor mängd damejeanner, alltså transport- och förvaringskärl som ofta står i en korg eller liknande för att skydda mot stötar. De kan mycket väl vara rester av varuhantering i hamnen. Enstaka finare föremål påträffades också, till exempel en del av ett fat av kinesiskt imariporslin (F43), se figur 24.

Ett föremål värt att lyfta, med tanke på Södertäljes roll som kurort, är en del av en mineralvattenflaska i glas (F52), se figur 23, som hittades i ett av utfyllnadslagren (A863). Flaskan är av en typ som under 1700-talet användes i till exempel Tyskland och Belgien för att buteljera hälsobringande källvatten, något som var mycket populärt under den här tiden. Flaskorna hade ofta ett sigill med namnet på staden vattnet hämtat ifrån (Morgan 1980:74f).

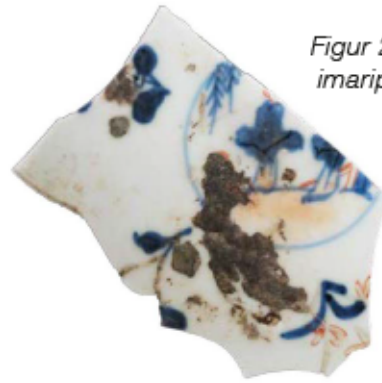

Figur 22. Botten av damejeanne, F41.

Figur 23. Mineral-
vattenflaska i glas, F52.

Figur 24. Kinesiskt
imariporslin, F43.

Figur 25. Fat, F60.

10 cm

Figur 26. Fat i
fajans från Rör-
strand, F35.

10 cm

TOLKNING

Lämningarna har legat precis i strandkanten till Maren. De äldsta skikten som undersöktes utgjordes av en äldre sjöbotten och sand från olika generationer av utfyllnader i hamnen. Den äldsta konstruktionen är husgrunden, som på grund av sitt läge vid vattenbrynet tolkas som en sjöbod. Huset är uppfört på en grundläggning av sten, trä och sand. Den ursprungliga storleken är okänd, men de avbrutna golvplankorna visar att sjöboden, och kanske också kajen, har fortsatt österut. Sjöboden är stratigrafiskt äldre än kajen och baserat på fyndmaterialet från massorna som boden är uppförd på, är den inte äldre än andra halvan av 1700-talet.

När kajen senare anläggs görs först en större nedgrävning i utfyllnadsmassorna i hamnen. Stockarna i kajskoningen läggs upp mot grundstenarna till sjöboden, vilket betyder att boden fortfarande stod och användes då kajen uppfördes. Rustbädden fylls sedan upp av bark och träflis. Det är inte känt om det funnits någon ordentlig kaj vid hamnen innan 1800-talet, men både fyndmaterialet och dendrodateringen tyder på att de lämningar som påträffats är från den kajskoning som uppfördes efter kanalens invigning år 1819. Timret i kajen fälldes vintertid år 1784 och är sannolikt återbrukat, möjligen från en äldre kajskoning.

Spår av garvning?

Den arkeobotaniska analysen av innehållet i tunnan (se bilaga 5) tyder på att den kan ha använts till garvning av läder. Kombinationen av bark, kalk och djurpäls är typiska indikationer på detta (se Lind 1933). Garvningen kräver även stora mängder vatten, som fylls upp i stora kar där hudarna blötläggs. Att päls hittades mellan golvbrädorna i sjöboden kan vara spår av att djurhudar hanterats på platsen. En annan möjlighet är att också tunnan är återbrukad och har använts av ett garveri på en annan plats.

I Södertälje fanns flera stora garverier under 1800-talet. Den mest välkända är Elmrothska garveriet som startade sin verksamhet efter stadsbranden år 1800. Garveriet låg vid Garvaregatan 9, inte långt från kanalen, men finns idag på Torekällberget (Bergquist 1968:1121, Södertälje kommuns hemsida).

UTVÄRDERING AV RESULTATEN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Syftet med undersökning var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen. Målgrupper var Länsstyrelsen och företagaren. Uppdraget utfördes inom den av Länsstyrelsen godkända tidsramen och kostnadsberäkningen. Arkeologgruppen anser att syftet med undersökningen har uppfyllts.

REFERENSER

- Bergquist, E. H. 1968. Södertälje stads topografi och äldre bebyggelsehistoria. I: Nordström, A. (red.). *Södertälje stads historia. Del 2*. Drätselkammaren, s. 1069–1130
- Bring, S. E. & Lawski, L. 1924. *Södertälje kanal: historik och beskrivning utgiven med anledning av öppnandet av kanalen i dess ombyggda skick den 17 nov. 1924*. Kungliga Vattenfallstyrelsen
- Broberg, B. 1979. *Medeltidsstaden 15. Södertälje*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer
- Carlsson, M. 2011. *Lämningar från vendeltid och 1600–1700-talet i Södertälje*. Arkeologisk förundersökning inom kvarteren Spinnrocken, Gästgivaren, Garvaren, Lyrän, Saturnus samt Tälje 1:1
- Ohlsson, R. 2024. *Schaktningsövervakning på Strandgatan i Södertälje*. L2015:2458, Telge 1:1, Södertälje socken och kommun, Stockholms län, Södermanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2024:13
- Olofsson, S. I. 1968a. Medeltiden och Nya tiden före 1860. I: Nordström, A. (red.). *Södertälje stads historia. Del 1*. Drätselkammaren, s. 125–605
- Olofsson, S. I. 1968b. Nya tiden efter 1860. I: Nordström, A. (red.). *Södertälje stads historia. Del 2*. Drätselkammaren, s. 607–1067
- Larsson, S. 2022. *Kanaltorget. Vendeltida lämningar vid Södertälje kanal*. L2015:3458, Telge 1:1, Södertälje socken, Södertälje stad och kommun, Södermanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2022:36
- Lind, O. 1933. *Ehrnbergs bok om läder: några glimtar från ett svenskt garveri, en bok om läder och dess beredning*. Ab. Ehrnberg & sons läderfabrik.
- Morgan, R. 1980. *Sealed Bottles. Their History and Evolution (1630-1930)*. Southern Collectors Publications
- Nyström, B. & Stenberg, P. 2014. *Rörstrands serviser: dekorer och modeller under 280 år*. Stockholm: Carlsson
- Palm, V., Rönnby, J. & Lundgren, I. 2023. *Under ytan vid Marenplan. Marinarkeologisk förundersökning inom Tälje 1:1, Södertälje stad och kommun, Stockholms län, Södermanland*. Stiftelsen Västerviks Museum
- Ramström, A. & Strengbom, E. 2016. *Kvarteret Venus*. RAÄ-nr Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland. Arkeologisk undersökning. Arkeologgruppen AB rapport 2106:83
- Rollof, Y. 1961. Inre vattenvägar i Södermanland. *Tidskrift i Sjöväsendet*. 1961, nr 7. Kungliga Örlogsmannasällskapet
- Winter, O. 2016. *Spår av gamla Järnagatan*. RAÄ Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2016:60

Kartor, bilder och arkivmaterial

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

1648. Geometrisk delination. Södertälje stad. Akt A102-1:1

1700. Geometrisk delination. Södertälje stad. Akt A102-1:2

1700. Geometrisk grundritning. Södertälje stad. Akt A102-1:3

LANTMÄTERIMYNDIGHETERNAS ARKIV

1702. Arealavmätning. Akt 01-söä-10

KART- OCH BILDSAMLINGARNA, UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK CAROLINA REDIVIVA

Figur 6. Charta öfver Söder-Telge stad och den del af des ägor, genom hvilken sluss-canalen mellan Mälaren och Saltsjön kommer at ledas. Inventarienummer 46756. <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record%3A112972&dswid=-7905> [2025-06-10]

TOREKÄLLBERGETS MUSEISAMLINGAR

Figur 7. "Tb Vy920 - Vykort," Torekällbergets museum

hämtad 20 juni 2025, <https://tb.kulturhotell.se/items/show/48831>

Figur 8. "TB GGr2142 - Båt," Torekällbergets museum

hämtad 20 juni 2025, <https://tb.kulturhotell.se/items/show/53897>

Figur 9. "Tb FP827 - Hamn," Torekällbergets museum

hämtad 20 juni 2025, <https://tb.kulturhotell.se/items/show/45853>

Figur 10. "Tb BL902 - Stadsbebyggelse," Torekällbergets museum

hämtad 20 juni 2025, <https://tb.kulturhotell.se/items/show/50231>

Webmaterial

Om Elmrothska garveriet: <https://www.sodertalje.se/kultur-och-fritid/torekallberget/vara-hus-tradgardar/garverigarden/> [2025-06-10]

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län Stockholm
Kommun Södertälje
Landskap Södermanland
Socken Södertälje
Fastighet Tälje 1:1

Fornlämningsnummer L2015:3458
Lämningstyp Stadslager
Datering 1700–1800-tal

Typ av undersökning Arkeologisk undersökning i form
av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum 2024-06-19
Länsstyrelsens diarienummer 431-31975-2023
Uppdragsnummer i Fornreg 202400861
Arkeologgruppens projektnummer P23044

Projektledare Sabina Larsson
Fältpersonal Sabina Larsson, Rasmus Ohlsson
Underkonsulter Katarina Lampell, Acta konserveringscentrum
Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
Bertil Israels, Blissysslor

Undersökningstid 2025-02-24 till 2025-03-04
Undersökt yta 68 m²
Inmätningsteknik RTK-GPS
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Fyndmaterialet förvaras i Arkeologgruppens lokaler i Stockholm i väntan på fyndfördelningsbeslut.

BILAGOR

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schaktet var ungefär 13 × 5,5 meter stort (NO-SV) och grävdes ner till cirka 2,2 meter under markytan. Lämningar påträffades på cirka 1,1–1,4 meter under gatunivå (0,77–1,17 m ö.h.), dessförinnan observerades endast utfyllnadsmassor av sand. Längs västra schaktkanten och in i södra delen av schaktet fanns en större nedgrävning, såväl som ett äldre ledningsschakt, vilka helt kapat lämningarna. Åt öster, mot vattnet, var det också söndergrävt. Lämningarna är inte avgränsade åt norr. Det äldsta lagret (A598), som tolkas som en äldre sjöbotten, fortsätter också utanför schaktet i samtliga väderstreck. Schaktet grävdes inte ner till steril nivå. Bottenmättet i schaktet var -0,06 m ö.h., det vill säga 6 centimeter under havsnivån, vilket resulterade i en snabb vattenuppträngning vid schaktningen.

I den norra delen av schaktet lämnades en mindre intakt yta, cirka 4,2×3,1 meter, där fyllningen i kajen inte grävts igenom. Denna yta är schaktad ned till +0,75 m ö.h.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Fynd/Analys *=förekomst, ej omhändertaget
100	Påfört lager	7,8×4,4 0,05–0,2	Påförd grå till beige finsand. Mot botten av lagret finns pinnar och träbitar. Tunnare i öster och som tjockast i väst. I nordöstra delen finns en trampyta med kalkbruk och träflis. Troligen återanvända muddermassor. Framkommer under cirka 0,7–1,0 meter bärlager av grus och makadam, under asfalt och gatusten.	F2–8 Yngre rödgods* Djurben* Kohorn* Spik* Tegelkross* Näver*
122	Stock	0,5–2,5 m l 0,22–0,26 m Ø	Liggande stockar och träbalkar i 1–2 skift i kajkonstruktion. Rakt avsågade i båda ändar. Ligger upp mot sylstenarna A330. Bevarandegraden är varierande, de större stockarna är välbevarade medan de mindre är nästintill helt förmultnade. Vissa stockar är utbytta. Stockarna vilar delvis på stenarna A148, runt stockarna är packat med kalkbruk. Helt förmultnade stockar syns som ljusare avtryck.	
148	Sten	0,3×0,3×0,25– 0,67×0,55×0,35	Stenar i kajkonstruktionen. Natursten, varav en är sprängd och har borrhål.	
185	Kalkbruk		Packat kalkbruk intill stockar, träbalkar och stenar i kajen. Ljusgult till benvitt bruk. Rent, ej inblandning av annat material. I fyllningen i kajkonstruktionen förekommer bruket varvat med träflislagret A246.	

229	Påle	Ca 0,13 Ø	Stående påle i kajen. Avbruten. Stenskodd. Ej undersökt och ej borttagen, kan komma fler stockar längre norrut.	
236	Nedgrävning, sentida		Nedgrävning i A246. 0,5 m bred nedgrävning inom en 3,6×2,5 meter stor yta. Fylld av brungrå sand innehållande småsten, tegelkross. Mycket raka nedgrävningskanter. Nedgrävningen går att följa från toppen av lagret A246 till schaktbotten. Ej grävd i botten.	F9–15 Djurben* Snigelskal* Ostron- och musselskal* Buteljglas* Tegelkross* Fönsterglas*
246	Fyllning	7,7×4,3 0,15–1,2 m tj	Fyllning i kajkonstruktion. Träflis och bark, med inslag av näver, träbitar och mörkbrun silt. I lagret finns linser av bruk och sand, såväl som trampytor. Lagret är undersökt och borttaget i södra delen av kajen, i norra delen kvarligger lagret. Här schaktades lagret ner till +0,75 m.ö.h. Materialet har använts som fyllning i en större nedgrävning i kajen och är väl avgränsat i plan.	F16–26 Spik* Yngre rödgods* Buteljglas* Fönsterglas* Djurben*
330	Syllstenar	3,2×0,25	Syll av sten i två skift. Övre skiftet består av 0,22×0,14–0,36×0,29 m stora stenar, undre skiftet av 0,25×0,25–0,60×0,35 m stora stenar. Blandning av natursten och spräckt sten, varav en har borrhål. Övre skiftet stenar är sammanfogade med smuligt, gult kalkbruk innehållande sand. Undre skiftet saknar bruk, ligger i lagret A743.	
458	Tunna	1,2 m Ø 0,25 m h	Botten av tunna med ett bevarat tunnbands. Igenfylld av trasiga stavar med huggna urtag. I botten av tunnan fanns rikligt med kalkbruk och sand. Arkeobotanisk analys, provnummer PM486	F27, F28 Spik* Järnklumpar* Tegelkross*
476	Brädgolv	2,7×1,4	Delar av brädgolv. 0,23–0,30 m breda plankor i öst-västlig riktning. Avbrutna i öster, skarv eller avsågade i väster. Brädan närmast syllen har sågade urtag med passning mot stenarna. Brädorna är fastsatta med spik i det underliggande bjälklaget. En del av brädorna har även kvarsittande spikar på undersidan, kan vara återbrukade. Mellan springorna i golvet fanns tätningar av djurpäl.	F29
524	Trä	1,3×0,2 1,55×0,16	Två plankor/bjälkar med sågade urtag. Ej helt framtagna. Ligger i träflislagret A246. Oklart om de ingår i konstruktionen eller utgör fyllning, eller lagts ner som grundförstärkning. Ej undersökta. Täckt med träflis, markduk och grus. Återfinns på cirka +0,60 m.ö.h.	

546	Lager	1,2x1,2 0,1–0,15 m tj	Brun silt med inslag av träflis, sand, tegelkross, småsten och träbitar. Stabiliserande lager under tunnan A458.	F31, F32 Yngre rödgods* Djurben*
598	Lager	0,4–0,55 m tj	Äldre sjöbotten. Mörkbrun till grå silt innehållande rikligt med organiskt material: träflis, pinnar, kvistar, bearbetat trä, enstaka plankor. Vattenuppträngning vid schaktning. Lagret är sandigt i toppen. Överst i lagret förekommer rikligt med kvistar, det är även härifrån majoriteten fynden kommer. Ej avgränsat i plan, ej grävt i botten. Toppmått: +0,521, schaktat ner till -0,066 m.ö.h.	F33–41 Takpannor* Tegelkross* Djurben* Musselskal* Glas*
615	Trossbotten	2,7x1,5 0,05–0,10 m tj	Fyllning mellan golvreglar. Ljusbrun till gråbeige skiktad sand, innehållande förmultnat trä och djurpäl. I söder avgränsas lagret av en nedgrävningskant, i väster är en gradvis övergång till den underliggande sanden i A743.	F42 Spik* Fönsterglas* Krossade takpannor*
626	Golvreglar	0,3–1,4 m l 0,12–0,20 m br	Reglar i golvbjälklag. Regeln längst i väster är en stock, övriga är tillsågade reglar. Stocken är fastsatt med två nedstuckna störar.	
657	Sten	1,3x1,3	0,1x0,1–0,45x0,35 m stora stenar. Möjligen stödstenar till golvbjälklaget.	
743	Markberedning	0,1 m tj	Brun sand innehållande kolbitar, småsten och kalkbruk.	F1, F43–46 Tegelkross* Buteljglas*
758	Grundstenar			
839	Trä	1,3x0,18 0,4x0,12	Stöd till golvreglarna A626. Kanthuggen stock/bjälke. Ligger i etableringslagret A743.	
855	Stör	0,05 m Ø Ca 0,3 m l	Nedstuckna störar för att hålla golvbjälklaget på plats i sanden.	
863	Utfyllnadslager	3x3 0,05–0,15 m tj	Brun till gråbrun grusig sand, innehållande småsten. Omrörd sand.	F47–56 Tegelkross* Djurben* Flaskglas* Kakel* Rödgods*
870	Utfyllnadslager	3x1,7 0,2–0,25 m tj	Gråbrun sandig lera innehållande rikligt med träflis, kvistar, pinnar och sten.	F57–67 Krossade takpannor* Tegelbrockor*

Bilaga 3. Fyndtabell

F-nr	Inrasis-ID	Typ	Material	Vikt (g)	Antal fragment	Kontext	Beskrivning	Kommentar
1		Nyckel	Järn		1	A743	Vridlåsnnyckel med rund stam. Ca 16 cm lång.	Konserverad.
2		Bryne	Bergart	134	1	A100	98x36x17 mm. Röd sandsten. Rektangulärt med flertalet slipytor. På ena långsidan är inristat "S G", möjligen "S G L"	Gallrad
3	118	Fat	Porslin	37	1	A100	Kinesiskt porslin. Vit med blå dekormålning, landskap med hus och palm. Tjocklek på godset=5 mm. 1700/1800-tal.	Gallrad
4	118	Trebensgryta	Rödgoods	73	1	A100	Ben till trebensgryta. Spår av grön glasyr.	Gallrad
5	118	Fat	Rödgoods	28	2	A100	Mynning, fat. Invändig brun glasyr. Målad dekor i gult, linjer eller cirklar. Passning.	Gallrad
6	118	Kopp/skål	Porslin	>1	1	A100	Mynning. Brun utvändigt, dekor av målade blommor invändigt. Tjocklek på godset=2mm.	Gallrad
7	113	Trebensgryta	Rödgoods	26	1	A100	Handtag till trebensgryta. Invändig brun glasyr.	Gallrad
8	113	Kärl	Rödgoods	32	1	A100	Invändig brun glasyr.	Gallrad
9	302	Del av tunna	Trä	41	1	A236	225x62x18 mm. Del av lock, eller botten, till tunna. Troligen tjärad.	Gallrad
10	302	Fat	Rödgoods	95	1	A236	Botten/buk. Drejad. Mörkbrun glasyr invändigt. Tjocklek på godset=9mm.	Gallrad
11	307	Kärl	Rödgoods	26	3	A236	Kärl. Mörkbrun glasyr utvändigt och invändigt. Tjocklek på godset=5-7mm. Passning.	Gallrad
12		Damejeanne	Glas	358	3	A236	Grön. Botten. Tjocklek på glaset=4-11 mm. Passning. Uppskattad diameter på botten 15 cm.	Gallrad
13		Flaska	Glas	26	1	A236	Grönblå. Botten. Tjocklek på glaset=3-7 mm.	Gallrad
14		Kärl	Rödgoods	106	1	A236	Kruka. Drejad. Mörkbrun glasyr invändigt. Tjocklek på godset=8 mm.	Gallrad
15		Kruka	Rödgoods	760	1	A236	Kruka. Botten. Drejad. Ca 18 cm i diameter. Brun glasyr invändigt.	Gallrad
16		Flaska	Glas	406	1	A246	Botten. Brungrönt glas. Ca 8,5 cm i diameter.	Gallrad
17		Takpanna	Tegel	322	1	A246	Enkuptigt taktegel. Stämplat med "S S" på klacken, dvs Slagsta tegelbruk i Botkyrka.	Gallrad
18		Kärl	Rödgoods	140	1	A246	Kruka. Botten/buk. Drejad. Brun glasyr invändigt.	Gallrad
19		Kakel	Keramik	151	2	A246	Fragmenterat kakelugnstegel. Spår av grått bruk. Möjligen gul eller vit glasyr.	Gallrad
20		Fat	Rödgoods	70	1	A246	Fat. Vitlereengobe, invändigt. Bortfallen glasyr. Antydning till målade cirklar i glasyren. Tjocklek på godset=5mm.	Gallrad

21		Föremål	Horn	3	1	A246	53x19x1 mm. Ena sidan räfflor, andra är "XI" inristat.	Gallrad
22		Kärl	Fajans	5	1	A246	32x30x5 mm. Hänkel. Vit glasyr med mörkblå dekormålade ränder.	Gallrad
23		Fat/skål	Glas	4	1	A246	Mynning. Grönblått klart glas. Tjocklek på glaset=4 mm.	Gallrad
24		Ben	Ben		1	A246	Ko. Ledände. Sågad.	Gallrad
25		Fat	Porslin	3	1	A246	Mynning. Vit glasyr. Reliefdekor, våglinje.	Gallrad
26		Fat/skål	Rödgods	13	1	A246	Mynning. Glasyr invändigt, grå med dekorkant i vitt.	Gallrad
27		Spik	Järn	159	11	A458	Spik och rostiga metallklumpar.	Gallrad
28	487	Bryne	Bergart	155	1	A458	78x50x23 mm	
29		Spik	Järn	94	5	A476	Handsmidda spikar i golvbrädorna. 10–13 cm långa.	Gallrad
30		Fat	Rödgods	10	1	A546	Botten. 35x46x5 mm. Invändigt glaserad. Målad dekor i vitt och grönt. 1600–1700-tal. Mycket fragmenterad, glasyren bortnött.	Gallrad
31		Kärl	Rödgods	12	1	A546	Invändig glasyr. Brun. 44x36x4 mm.	Gallrad
32		Kärl	Rödgods	2	1	A546	In- och utvändigt glasyr. Gul. 21x18x3 mm.	Gallrad
33		Kärl	Rödgods	151	2	A598	Botten, 87 mm i diameter. Brun glasyr invändigt.	
34		Trebensgryta	Rödgods	114	3	A598	Mynning, buk. Brun glasyr invändigt.	
35		Tallrik	Fajans	199	7	A598	Botten, brätte. Målad dekor i blått. Rörstrand "Nejlila och fyra blomsterkvistar". Daterad 1747–1790-tal. Spår av lagning med limmassa. Tjocklek på godset=5 mm.	
36		Kärl	Fajans	90	5	A598	Botten, buk. Vit glasyr invändigt och utvändigt. Ingen dekor. Botten oglaserad. Möjligen kruka, kanna eller vas. Tjocklek på godset=6 mm.	
37		Kärl	Glas	30	1	A598	Ljusgrönt, klart glas. Troligen damejeanne.	Gallrad
38		Flaska	Glas	265	1	A598	Botten. Brungrönt glas. Ca 8,5 cm i diameter.	Gallrad
39		Fat	Rödgods	40	1	A598	Botten/buk. Invändig glasyr. Vitlereengobe. Målad dekor anas under den grånade glasyren.	Gallrad
40		Flaska	Glas	279	3	A598	Mörkgrönt glas.	Gallrad
41		Damejeanne	Glas	569	1	A598	Grönt glas. Bottens diameter är cirka 21 cm.	Gallrad
42		Takpanna	Tegel	39	1	A615	Klack till takpanna, stämplat med "S S", dvs Slagsta tegelbruk i Botkyrka.	Gallrad
43		Fat	Porslin	30	1	A743	Botten. Vit med målad dekor i blått och rött. Kinesiskt imariporslin, 1700-tal.	
44		Damejeanne	Glas	38	1	A743	Botten. Grönt glas.	Gallrad
45		Butelj	Glas	13	1	A743	Brunt glas.	Gallrad
46		Flaska	Glas	15	1	A743	Botten. Mörkgrönt glas.	Gallrad
47		Kritpipa	Lera	14	4	A863	Skaft, varav 4 är stämplat med "STOCKHOLM"	
48		Skål	Porslin	10	1	A863	Botten. Kinesiskt porslin. Målad blå dekor.	
49		Kärl	Flintgods	>1	1	A863	Målad blå dekor utvändigt.	
50		Fat/skål	Rödgods	20	1	A863	Glasyr invändigt. Hemring.	
51		Skål	Rödgods	109	1	A863	Botten, buk och brätte. Glasyr invändigt, nästan helt bortfallen. Hemring.	

52		Flaska	Glas	42	1	A863	Flaskhals, öppning. Brungrönt glas. Mineralvattenflaska. 1700-tal, troligen importerad från Belgien eller Tyskland.	
53		Fat/skål	Flintgods	12	1	A863	Botten. Vit, ingen dekor. Tjocklek på godset=4 mm.	Gallrad
54		Kärl	Rödgoods	20	1	A863	Botten/buk. Drejad. Oglaserad. Tjocklek på godset=6 mm.	Gallrad
55		Kakel	Keramik	91	1	A863	Kakelugnskakel. Grön glasyr. Spår av grått bruk. 7 mm tjockt.	Gallrad
56		Flaska	Glas	140	1	A863	Botten. Mörkgrönt glas. 8 cm i diameter.	Gallrad
57		Kakel	Keramik	208	1	A870	Kakelugnskakel. Vit eller gul glasyr. Spår av grått bruk innehållande sand.	
58		Kärl	Rödgoods	66	1	A870	Botten/buk. Invändig glasyr. Tjocklek på godset=7 mm.	
59		Fat/skål	Rödgoods	19	1	A870	Mynning. Brun glasyr invändigt och utvändigt.	
60		Fat	Rödgoods	193	2	A870	Mynning. Invändig glasyr. Dekor av punkter, koncentrisk linje och våglinje i gult och brunt.	
61		Kärl	Rödgoods	11	1	A870	Invändig glasyr. Brun botten med dekor av vita linjer.	
62		Tallrik	Flintgods	43	2	A870	Botten, brätte. Vit. Saknar dekor. Spår av lagning med limmassa.	
63		Damejeanne	Glas	226	2	A870	Botten. Grönt glas.	Gallrad
64		Flaska	Glas	241	2	A870	Botten. Mörkgrönt glas. Cirka 9,5 cm i diameter	Gallrad
65		Flaska	Glas	32	1	A870	Flaskhals, öppning. Med kork. Mörkgrönt glas	
66		Pryl	Ben	11	1	A870	97x11x6 mm.	
67		Kritpipa	Lera	3	1	A870	Skaft, odekorerad. 8 mm i diameter.	Gallrad

Bilaga 4. Dendrokronologisk datering

Dendrokronologisk datering av stockar från Södertälje stad.

Proven direkt efter uppäckning, Provet th. P594 har uppluckrad kärna och sannolikt för lågt antal årsringar. Det andra provet ser helt Ok ut.

Enligt medföljande undersökningskontext är det stockar i en kaj- eller bryggkonstruktion i Södertälje stad

Analys och rapport är utförd april 2025 av Bertil Israels Boda Svärdsjö

Uppdragsgivare: Sabina Larsson Arkeologgruppen AB

Analysmetod: Ytbehandling med finkornigt slippapper, avbildade i skanner till digitala bilder. Därefter uppmätning och statistisk korrelationsberäkning i dator med programvara från Cybis Elektronik & Data AB.

Referenser: Flera referenser från närområdet till Södertälje, även från angränsande landskap främst Dalarna & Gästrikland.

Sammanfattning.

Trots tiden i marken är båda föremålen förhållandevis intakta och lätta att förbehandla. Föremål P590 kunde problemfritt slipas längs en hela radie. P594 har dock en instabil del närmast märg men ändå tydlig vid skanning. Tyvärr har P594 endast drygt 50 årsringar och därmed inte enskilt möjlig att datera. Däremot är P590 med 84 mätbara årsringar fullt tillräckligt. Korrelationen mellan proverna är tillräckligt så att prov P594 med hjälp av P590 kan dateras till samma årtal. Båda stockproverna bedöms ha vankant dvs. endast barken är bortvittrad och kommer från tallstammar som vinteravverkats. Det finns en intressant skillnad i tillväxt mellan de olika träden. Tallen P590 syns ha haft det betydligt kämpigare under de 10 första levnadsåren än tallen P594 ca 30 år närmare nutid. I övrigt noteras inga anomalier i tillväxtmönstret.

Slutsats: Årtalet för båda provens sista bildade årsring vid avverkning är år 1784.

Analys

Från båda proven sågades ca 1 cm tjocka tvärsnitt för att torka lättare. Därefter delades trissorna diagonalt på lämpligaste ställe. Längs den delade kanten skede sedan slipning med fint sandpapper till en långsmal yta. Det skannade resultatet från denna förbehandling med pålagda ringkedjor syn på nedre bilden.

Förtorkade trissor med prov P590 tv och P594 th.

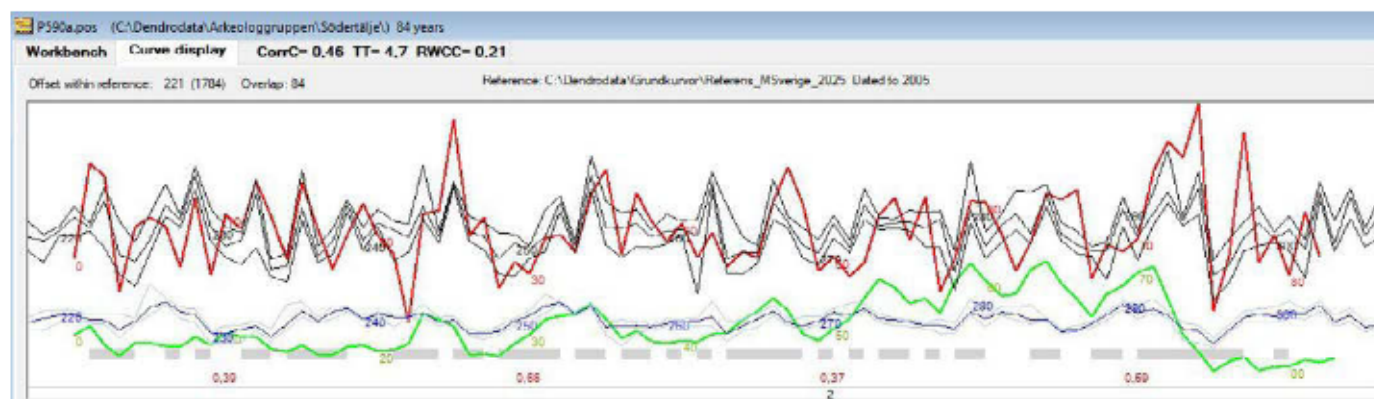
Prov P590 med 84 markerade årsringar överst. Därunder P594 med 52 markerade ringar.

Först gjordes en jämförande korrelation av prov P590 till ett stort antal referenser från Östersund i norr till smålandstrakten. Trenden pekade på att trädens ursprung var kring eller strax norr om Stockholm. I tabellen där de minst gångbara referenserna utesluts, är enigheten stor kring året 1784.

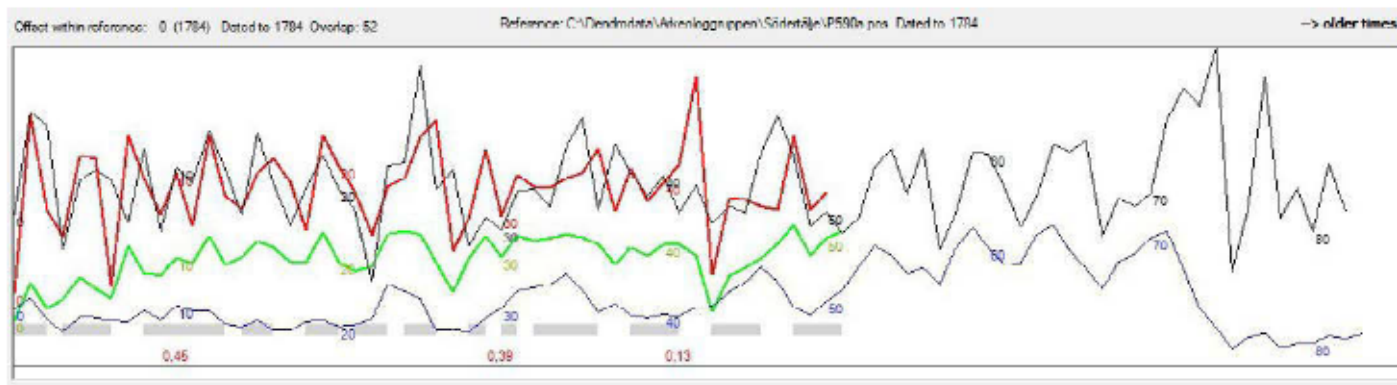
Cybis CDendro, Algorithm: P2YrsL: Proportion of last two years growth LIMITED (2,0,T,NoLog,1,2,6)
Correlations between available references in Grundkurvor\Referens_MSverige.fil and \Södertälje\P590a.pos based on best matches with overlap ≥ 83 Results sorted according to decreasing T-Test values.
The Overhang shows the implied extension of the year range from that match.

	Corr	T-Test	Overlap	Off-set	Overhang	Skel Chi2	Year	
all...	0,35	3,33	83	-221	+-991	4	1784	based on 8 members
SödraDalarna	0,43	4,23	83	-221	+-561	10	1784	SDalar 1 Södra Dalarna
Solor_3_PISY	0,42	4,13	83	-156	+-302	7	1784	
se007Dalarna	0,41	4,02	83	-104	+-875	4	1784	se007 1 Dalarna region,
Kungsberg PISY	0,36	3,46	83	-221	+-482	6	1784	KBISY 1 Kungsberg PISY
swed303	0,33	3,17	83	-86	+-116	4	1784	Stockholmstraktens fastland
Mälardalen_BratPISY-rev	0,30	2,80	83	-48	+-669	4	1856	1 Mälardalen area
swed304	0,27	2,50	83	-133	+-167	1	1777	1 Sisshammar 2008 update
swed307	0,25	2,32	83	-99	+-144	2	1905	1 Near Lerbaeck, Askersund
Count MaxTMeanT Year	5	4,2	3,8	1784	Overall best (matches/TTest-mean): 1784 (5/3,80) 1838 (2/2,74) 1777 (2/2,52)			

Bilden nedan hämtad från Cdendro visar korrelationen mellan de 5 eniga referensernas medelkurvan och kurvan för P590. Följsamhet mellan kurvorna är god där Corr coefficient = 0,46 och Ttest värdet 4,7. Grundkurvan är daterad till 2005 och provet placeras vid Offset = 221 (2005 - 221 = 1784).

Övre kurvorna visar normaliserade värden enl. algoritmen P2YrsL. Nedre kurvor visar verkliga ringavstånd.

Kurvorna ovan är båda provernas relation till varandra. Övre kurvor (röd & svart) = normaliserade värden, de nedre (gröna & blå) är verkliga ringavstånd. Även här ser man följsamheten och god korrelation i den yngre delen, CorrC = 0,44. Dock svag korrelation CorrC = 0,13 i den äldsta & murknare delen av P594. Ovan nämnda till trots bedöms proven komma från samma trädbestånd och tidsperiod.

Bilaga 5. Arkeobotanisk analys

ARKEOBOTANISK ANALYS

Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
Rapport 2025

Beställare: Arkeologgruppen Plats: Södertälj, L2015:3458 stadslager

Inledning

Den arkeobotaniska analysen omfattade ett jordprov. Provet togs ur en nedgrävd tunna som daterades till 1750-1850. Analysen syftade till att klarlägga tunnans funktion.

Prov-nr	
Art	
Päls/ djurhår	+++
Bark	+++
Oförkolnade trärester	++
Kalkbruksfragment	+

Metod

Proverna våtsiktades och det minsta sållet hade en maskstorlek av 0,2 millimeter. Identifieringen gjordes med hjälp av mikroskop med 4 till 600 gångers förstoring samt referenslitteratur och referenssamling (Mork 1946; Schweingruber 1978, 1990; www.woodanatomy.ch).

Figur 1. Innehållet i de analyserade proverna.
(+) ringa förekomst, + enstaka bitar, ++ god förekomst, +++ riklig förekomst.

Resultat

Provet innehöll mycket päls/djurhår, bark från i första hand tall men även en mindre andel bark från gran, björk och vide/sälg. I provet fanns även gott om insektsrester och små bitar av oförkolnat trä samt kalkbruksfragment.

Kombinationen djurhår/päls och bark är vanliga fynd efter garveriverksamhet (Låås 2019).

Referenser

Litteratur

LÅÅS, J. 2019. *Garveriverksamhet och stenbebyggelse invid Fyrisån. Lämningar från senmedeltid in i modern tid i kvarteret Lindormen*. Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3232.

MORK, E. 1946. *Vedanatomy*.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy*. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

WOOD ANATOMY OF CENTRAL EUROPEAN SPECIES
www.woodanatomy.ch

2025-08-25

Konserveringsrapport

Föremål/Sakord

Nyckel, järn

Föremålsnummer	Fnr. 1, A743
Kontext	L2015:3458, Södertälje kommun, Stockholms län
	Lst dnr. 431-31975-2023
	Arkeologgruppens projektnr. P23044
Konservator	Katarina Lampel E-post: katarina.lampel@actakonsivering.se Telefon: 070-731 89 69

Beskrivning och tillstånd

Stor nyckel av järn med oval ögla. Längd; 175 mm, bredd, ögla; 68 mm. Öglans ena sida var täckt av en stor klump korrosionsprodukter med inblandade sandkorn och små stenar. Öglans metall under korrosionskrustan var kraftigt korroderad. Nyckeln var täckt av korrosionsprodukter blandat med torkad jord.

Konserveringsåtgärder

Nyckeln frampreparerades med glaspulver i mikrobläster. Diamanttrissa på handstycke användes också för att avlägsna korrosionsprodukter och sandkorn. Ett mindre stycke av ögla bröts av vid frampreparering. Den limmades åter med cyanoakrylatlim (Loctite 480).

Nyckeln stabiliserades kemiskt genom kloridurlakning i 0,1 M (aq.w/v) natriumhydroxid, NaOH, pH 14.

Urlakningsvätskan byttes regelbundet och då mättes även kloridhalten. När inga klorider längre kunde spåras med dropptest med silverniträt 0,5 M, avslutades urlakningen. Nyckeln urlakades i 8 veckor.

Nyckeln sköljdes sedan ur i avjoniserat vatten i en vecka. Den dehydrerades i etanol 96% och torkades sedan i värmeugn i 50 grader i fem dagar. Därefter behandlades nyckeln med Dinitrolpasta (en inhibitor, bestående av petroleumulfonat med aminer, löst i lacknafta.) Slutligen ytbehandlades nyckeln med mikrokristallint vax, löst i lacknafta.

Före konservering, ena sidan

Före konservering, andra sidan

Efter konservering, ena sidan

Efter konservering, andra sidan

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2025:27

